د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

لسم ټولگی

ې په وزارت پورې اړه لري پلورل
نع ده. له سر غړونکو سره قانوني

Ketabton.com

۱۳[illegible]۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۰
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:
پوهنوال محمدرسول باوري
مؤلف محمدحسین احمدزی
مؤلف محمدابراهیم حقپال

مسلکي ایډیټ:
پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ایډیټ:

- پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:
- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- دکتور فضل هادي وزین
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شېر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

ډیزاین:
- عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی | دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې | هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی | د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو | د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي | پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي | هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي | لکه لمر پر شنه اسمان
په سينه کې د آسيا به | لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر | وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لړلیک

سرلیک | **مخ**

لومړۍ ځپرکې: آریایان ۱
دځپرکې موخې ۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن ۳-٤
دوهم لوست: ویدی مدنیت ۵-۷
دریم لوست: اوستایی مدنیت ۹-۱۰
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ ۱۱-۱۲
پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ ۱۳-۱٤
شپږم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ ۱۵-۱٦
اوم لوست : لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان ۱۷-۱۸
اتم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان ۱۹-۲۲
نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان ۲۳-۲٤
دویم ځپرکې : په افغانستان کې لومړني مدنیتونه ۲۵
دځپرکی موخې: ۲٦
لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۲۷-۳۰
یوولسم لوست: د یونانو باختري مدنیت ځانګړتیاوې ۳۱-۳۲
دولسم لوست: آي خانم د یونانو باختري پیربو نامتوربښار ۳۳-۳٤
دیارلسم لوست:د ساکهانواو پارتیانو د واکمنی پیر ۳۵-۳٦
څلوارلسم لوست: د کوشانیانوامپراتوری ۳۷-٤۰
پنځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتومرکزونه ٤۱-٤۲
شپاړلسم لوست:هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه ٤۳-٤٤
اولسم لوست : بامیان ٤۵-٤۸
اتلسم لوست : کیداریان یا کوچیني کوشانیان ٤۹-۵۰
نولسم لوست : د یفتلیانو امپراتوري ۵۱-۵٤
شلم لوست: داسلام د ظهور پرمهال د افغانستان وضع ۵۵-۵٦
دریم ځپرکې: د نړۍ لرغوني تمدنونه ۵۷
د ځپرکي موخې: ۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی اوځانګړنې ۵۹-۶۰
دوه ویشتم لوست :د بین النهرین تمدن ۶۱-۶۴
درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنگ ۶۵-۶۶
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن ۶۷-۷۰
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنگ ۷۱-۷۴
شپږویشتم لوست : د فارس تمدن ۷۵-۷۸
اوویشتم لوست : د هند تمدن ۷۹-۸۲
اته ویشتم لوست: د چین تمدن ۸۳-۸۶
نه ویشتم لوست : د یونان تمدن ۸۷-۹۰
دیرشم لوست : د روم تمدن ۹۱-۹۴
یودیرشم لوست :د امریکا تمدنونه ۹۵-۹۸
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ ۹۹
دڅپرکي موخې : ۱۰۰
دو دیرشم لوست : د اسلام دمبین دین د راڅرگندیدا پرمهال دنړۍ اودعربستان دشبه جزیرې اوضاع ۱۰۱-۱۰۲
دری دیرشم لوست:د حضرت محمد(ص) ژوند له کوچنیوالي تربعثته پورې ۱۰۳-۱۰۶
څلوردیرشم لوست : د عقبې تړونونه ۱۰۷-۱۱۰
پنځه دیرشم لوست: غزوات ۱۱۱-۱۱۸
شپږدیرشم لوست : د حدیبیې سوله- بیعت الرضوان ۱۱۹-۱۲۲
اوه دیرشم لوست :د مکې مکرمې فتح ۱۲۳-۱۲۸
اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ۱۲۹-۱۳۲
نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ۱۳۳-۱۳۴
څلورویشتم لوست : حضرت عثمان(رض) ۱۳۵-۱۳۶
یوڅلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ۱۳۷-۱۳۸
دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفاو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۹-۱۴۰
دری څلورویشتم لوست :امویان ۱۴۱-۱۴۴
څورڅلورویشتم لوست : د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري اونظامي وضعیت ۱۴۵-۱۴۶
پنځه څلورویشتم لوست: عباسیان ۱۴۷-۱۵۰
شپږڅلورویشتم لوست : د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع.. ۱۵۱-۱۵۴

لومړی څپرکی
اریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- أریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د اریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت سره پرتله کړای شي.
- د هخامشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هیواد تاریخ سره لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آریایانو د میشته کیدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اریانا (نني افغانستان) له میلاد څخه له دریو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو بنه سیستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له میلاد څخه مخکې د لومړنیو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنایع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلز کاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې یې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر میلاد په لرغوني افغانستان کې میشت شوي وو، ځان ته آرین ویل، ارین د ښو خویونو خاوندان او یا د اصیلو وګړو معنا لري. د لومړنیو ځایونو په اړه یې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا ښکاره شوې ده چې افغانستان ته د سیر دریا او اموسیند له شمالي لوري را تیر شوي، د اریایې پیر د لومړي مدنیت یې بنسټ ایښی او خپل پلاټوبی یې اریانا (بلخ) نومولی دی.

ویدي سرودونه د آریایانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ویدي سرودونو کې د آریا یي قبیلو په اړه زیات معلومات شته. آریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (آریانا ویجه) یا (آریانا ورشو) ویله. په ویدي سرودونو کې د الینا په نامه قبیله یاده شوې ده چې د اوسني الینګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي یې د بهالانه په نامه یادکړي دي.

د کډه کیدو پر مهال د آریایانو انځور

په ویدي سرودونو کې د هغو سیمو نومونه هم شته چې د اریایانو تر واک لاندې وو. د تاریخي جغرافیا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پیژندل شوي او په نښه شوي دي. د بیلګې په توګه، هریوا (هرات)، هیراوتي (د هراوت) بلهیکه (بلخ) او نور یادولای شو. د سیمو پر نومونو سربېره په ریګویدا کې د سیندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بيلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچياني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زيږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهۍ نظام درلود.

د آريايانو د ليږد يو انځور په بُخدي (بلخ) کې د ارياني وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لويديځ او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د ليږد لړۍ پيل کړي . اريايانو نو په فارس کې د استوګنې وروسته د تمدن بنسټ کېښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي. اريايان د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د او سنۍ ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونو آن تر اروپايي هيوادونو ورسېدل. هغه ډله اريايان چې د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خوا کې ميشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي مدنيتونو(ويدي او اوستايي) بنسټونه يو په بل پسې کېښېښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د اريايانو د ورستي ليږد په اړه يو او بل ته د خپلو استازو په وسيله معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو ليږد وکړ ؟ په لنډه توګه يې په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویدی مدنیت

په دې لوست کې د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د ځرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه ياديږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدی له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر مېلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پيړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي .

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ يې په کرنه او بڼوالی لاس پورې کړ . د اوسپڼلو لپاره يې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار يو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره يې پلن ديوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زياتې نښانې يې لا تر اوسه پاتې دي.

د ويدي مدنيت وګړو د ژويو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتياوې پوره کولې. ژوي يې اهلي کړي وو او د هغو پر شيدو او غوښو برسيره يې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلۍ جوړولې. ژوي به يې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به يې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پيسو په نامه يې يادول، خو په عمومي توګه به يې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې يې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې يې پېژندې چې په ويدي سرودونو کې يې په وار وار يادونه شوې ده. د ښکلو خاورينو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به يې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او ميلو پر مهال به يې کارولې.

د ويدي مدنيت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې څرګنده وه. يو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره يوځای په کار کې ملتيا کوله او يو شمېر نورو بيا د کور کارونه پر غاړه اخيستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو(ريشانو) په څېر ټولنيزې چارې پر مخ بيولې او شعرونه به يې ويل.

داسې بريښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زماني پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانی يادې شوې پيښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر ميلاد زماني پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کيږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه د(۱۲۰۰ تر۱۰۰۰) زر کاله د مخه تر ميلاد دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیاتو معلوماتو لپاره:

د ویدی فرهنګ د عصر یوه بیلګه

زوم د خپلې ناوې لاس نیوه او درې واره يې د خپل د کور ګرد چاپېره ګرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيک شګون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند تر پایه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسيږي نو په دې شعرونو يې هرکلی کوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سپېره، تر زړېودۍ پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځایه بېخي مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسیانو او کړوسیانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ - د ویدي کلمه څه معنا لري؟ ویې لیکئ.

۲ – په ویدي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – ویدي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویې لیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتگ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښيښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم ياديږي چې په اړه زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلي دي. اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازنی منبع ده چې د لومړنيو اريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانگړې توگه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانگړې ځپرکی گڼل کيږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پيژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ١٢٠٠٠ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه يې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، وينديداد، يشت او وړوکي اوستا په نوم ياديږي.

ويل کيږي چې زردشت له ميلاد دمخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې گوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او گشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. گشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدا د نيکۍ او اهريمن د بدۍ خدايان گڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې گڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودريږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انگيرل ؛ ښه ويل ؛ ښه کول ؛دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډېرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستا يي مدنيت پر مهال اريايي وگړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلگې په توگه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسيقي او داسې نور يادولای شو. اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ا برخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دويمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د اوستا معنا څه ده؟ ویې ليکئ.

٢ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د زردشت په اړه د د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

په دې لوست کې د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمنۍ ګڼل کيږي.

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني: لومړنۍ سياسي واکمنۍ د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېدی. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی اريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نومورې د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نومورې وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وريو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشېد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د اس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغلولو ډګر، دکليو او کورنو لپاره ور سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما برۍ تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بيولې. خلک ډېر وزورېدل او په پای کې أهنګر کاوه دخپلو د پښو پوستکی د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وراندې پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې دکاوياني بيرغ په نامه شهرت لرې. فريدون هم سل اسونه او زر غوايان د قر بانۍ په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فريدون بريالی او ضحاک يې و واژه. فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته

چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار غچ یې له خپلو ترونوڅخه واخیست. خپل دواړه ترونه یې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښیناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بیلګې په توګه رستم، نریمان او یو شمېر نورو پهلوانانو د تورانیانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

په بامیانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال توراني افراسیاب تر دریو جګړو وروسته په دې بریالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړینې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نوموړی عاقل او هوښیار سړی و. له تورانیانو سره یې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته یې له تورانیانو سره خپل سرحد د امو سیند وټاکه. د پیشدادیانو ورستنی واکمن کرشاشپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسیاب له لورې سخت وځپل شو او د پېشدادیانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پیشدا دیانو د واکمنانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د پیشدا دیانو موسس څوک و؟ نوم یې ولیکئ.
۲ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.
۳ – ضحاک څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بلخ (بُخدی) یا بلهیکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه کورنۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې، د کياني کورنۍ دسياسي ټولنيزې وضعي او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوي دي. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کي توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته خيرمه د البرز غره پر تخت کښيناست او پنځلس کاله يې واکمني دوام وکړ.

ترکيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغوکسانو سره جګړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړه مارو دا ډلې چې د مازندارن په ځنګلونو کې اوسيدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستاکې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل اسونه، زر غوايان او لس زره پسونه بلهاري (قرباني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګاني جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نوميده. (پوره جيره په اوسني پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامې شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب د کيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځيد او د افراسياب تغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنګيس نوميدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو چې کېخسرو نومېده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګید. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم د تخت یو انځور

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنی بیلا بیلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستروا‌کۍ (امپراتوري) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادیږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وايي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وايي.

پوښتنې

۱ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دريمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

ترکياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، ځکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی تولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر خيړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت

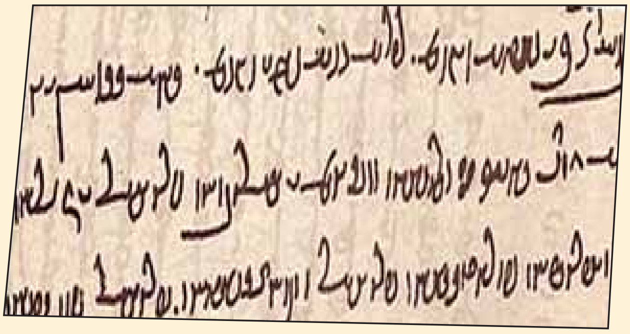

د اوستا د ګاتا ليکل شوې ټولګې خخه يوه بېلګه چې د برتانيې په موزيم کې ساتل کيږي.

خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نوميده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ايين د خپرولو لپاره يې زياتې قرباني ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ ويناکې د ګشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: ((ای، سورا اناهيتا! ښې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زړور زوی ګشتاسپ دې ته وهڅوم چې د آئين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.)) زردشت له ګشتاسپ څخه دا هيله وکړله د ګشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل أئين ته دعوت کړي، چې دا ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې.

د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې وشوې. د يوې جګړې په اړه په

۱۰۸ مه وینا کې داسې ویل شوې دي:
(لوی ویشتاسپ (گشتاسپ) د فرازادانا
سیند پر شا او خوا سل آسونه، زر نرغوایان
اوو لس زره پسونه د اناهیتا په نامه بلهاري
کړل تر گشتاسپ وروسته د هغه زامن واک
ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زرې ورې
د واکمنۍ په اړه زیات معلومات نشته، خو
د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سیستان کې
اوسېده، زیات تاریخي روایات ویل شوي

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

دي. د گشتاسپ د بل زوي چې سپینتو داتا یا اسفندیار د واکمنۍ په اړه زیات معلومات شته. ویل کیږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو گاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه کورنۍ واکمنې پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومیده او په اړه یې څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳ – د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بیلا بیلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست
لرغوني افغانستان هخامنشيان، يونانيان او موريايان
(هخامنشيان، يونانيان او موريايان)

په دې لوست کې به د افغانستان او هخانشيانو تر منځ اړيکې او د يونانيانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغوني افغانستان او هخامنشيان:

تر شپږمې ميلادي پېړی پورې د اريانا پر زياتو سيمو د اوستايي واکمنانو حاکميت برلاسی و. د همدې پېړی په پيل کې د لرغوني افغانستان د لويديځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنی بنسټ کښېښودل شو. هخامنشيانو د پخواني فارس پر اړوندو سيمو سربېره د خپلو لويديځو او ختيځو کرښو ها شاوخوا سيمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د يوې لويې امپراتورۍ لمن يې په پخواني فارس او شا و خوا سيمو خپره کړه.

هخامنشيانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پيل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وراندې ختيځو او لويديځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې يو مرکزي دولت او واحده سياسي واکمني نه وه. د افغانستان په هر گوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو ورو واکمنيوحاکميت درلود.

د کوروش ترحکم لاندې لښکر له ميلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د افغانستان يو شمېر سيمې تر يوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

د کروش د واکمنۍ پرمهال د هخامنشيانو د امپراتورۍ قلمرو

کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېديځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جګړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سيمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بېرته راتګ پرمهال مړ شو.

داریوش د هند خاورې لاندې کولو لپاره د سيند له اوبو تېر شو، پنجاب او سند یې ونيول. له همدې امله له هند څخه په زياته کچه د سرو زرو کلنی عایدات، چې اندازه یې ۳ ۳۶۰ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قیاسي واحد) طلا وه، د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داریوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وګړو بيلا بيل کيشونو، او د بيلا بيلو ژبو او دودونو لرونکي و، په خورا تدبير تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په یو شمېر ډبرليکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سي ليکنې شته چې د ختيځ پر لور د هخامنشي واکمنی غځېدلې او خوره شوې ده. یو له هغو ډبرليکونو څخه د بې ستون ډبرليک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او یا زیاتې سيمې يادې شوې دي.

د هخامنشيانو یو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داریوش، خشيار شاه، دويم داریوش او دویم اردشير او یو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سيمې یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر ميلاد يونانيانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سيمې یې د يوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعاليت

د زده کونکو دوه ډلې دې جوړې شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو نامتو واکمنان او دوېمه ډله دې د بيستون ډبرليک يوه کرښه ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نيولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات وليکئ.

۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه ؟ په لنډه توګه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ييزو رسينو څخه معلومات را ټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یوناني واکمنۍ پېژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلیږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنۍ پیر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: **د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه** : مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتورۍ له منځه یوړه او د هخامنشیانو ورستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې اړم کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په روغه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بیرته نیولو پریکړه وکړه. هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (اریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، همله وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د اریا سکندرېې په نامه د یوه نوی ښار بنسټ کېښېبود چې اوسنی هرات ښار ګڼل کیږي.

دمقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت پر سیمو یرغل پیل کړ او د

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څیرمه سیمه کې د یوه عسکر کوټ بنسټ کښیښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاڅون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولیږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترڅ کې یې د هراتیانو د پاڅون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د ققفاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۳۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پیغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وگرځیدی او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جگړو وروسته تېښې شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د گدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جگړې وشوې. د مقدوني په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیدنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې گډوډي منځته راغله او د دې گډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو وویشل شي

١ – د سکندر تر مړیني وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بیل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توگه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

٢ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمینه (مقدونیه) کې انتي گوس واک ته ورسېد. انتي گوس او د هغه کورنۍ د ۳۰٦ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ١٤٦ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه اواړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سوریې څخه تر هنده پورې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده.سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پر له پسې جګړو ديوديتس ته په باختر کې د خپلواکۍ په ۲۵۵ کاله وړاندې تر ميلاد د اعلانولو زمينه برابره کړه، چې د يونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کښيو لورى وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشيانو امپراتوري له منځه يوړه؟ خپل معلومات وليکئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم يې وليکئ.

۳ – د سکندر تر مړينې وروسته يونانيانو د امپراتورۍ له کوم برخليک سره مخ شوه؟ معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د ښوونځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نيمه پاڼه معلومات را غونډ او ټولګيوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومیده چې له میلاد څخه ۳۲۴ کاله مخکې یې د هند پر بیلا بیلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر، بیا یې د کابل وادي بېرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او د ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال یې بلخ یا باختر د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پرګدۍ کښیناست.

دا مهال د یوناني امپراتورۍ بیلا بیل مرکزونه جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بیلا بیلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولیږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي.

د موریایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. په وړاندې به نورو سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزې اړیکې د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د گوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدۍ کېيناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بيلا بيلو برخو ته وليږل. تر واک لاندې سيمو کې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننگر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کيږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه اوگندهارا يې تر واک لاندي وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له مينځه ولاړه او په ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی گروپ دې د هخامنشيانو، دويم گروپ دې د يونانيانو او دريم گروپ دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

۱ - د موريايانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
۲ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيايې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وليکئ.
۳ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنیتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د یوناني باختري خپلواک دولتونه
- د یوناني باختري مدنیت ځانګړتیاوې
- د یوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- د ساکانو او پارتیانو د واکمنۍ پېر
- د کوشانیانو امپراتوري
- بګرام یا د کوشاني امپراتورۍ پلازمینه
- هډه یا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- بامیان یا د لرغونو بودایانو مرکز
- کیداریان یا کوچني کوشانیان
- د یفتلیانو امپراتوري
- افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له یوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتیانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانیانو امپراتورۍ او د هغې مهمو مرکزونو، د کیداریانو حاکمیت، د یفتلیانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعیت سره آشنایي.
- د یوناني باختري د مدنیت پر ځانګړتیاوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او بامیانو په ارزښت پوهېدل.
- د هیواد له توریستي او لرغونو سیمو سره د لیوالتیا پیدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان لومړني مدنيتونه

يونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د يونانيانو باختري دولت د جوړيدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کيږئ.

لومړی ديوديتس د يونان – باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکيديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديوديتس واکمني دوه پړاوه لري. په پيل کې ديوديتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديوديتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکيوس څيره ښکاري. د ديوديتس د واکمنۍ وروستي مسکوکات بيا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديوديتس څېره او پر بل مخ يې جيوپيتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د ديوديتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سيمې وې. لومړی ديوديتس ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد مړ شو.

د لومړي ديوديتس تر مړينې وروسته د هغه زوی دويم ديوديتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاد د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديوديتس د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نورې سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمی هم د باختر تر کنترول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديوديتس تر منځ د ملګرتوب او دوستۍ اړيکې زياتې شوې. په دې ډول د سلوکيديانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د ديوديتس د کورنۍ واکمنۍ زياته موده دوام ونه کړ د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د ديوديتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني واکمن انتيکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت بريد وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بريدونه پيل کړل. ای تيديوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنيوي لپاره

هریرود ته ورسېد او هلته تر يوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور يې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زرياسپ په نوم يادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تيديوم د خپلې واکمنۍ د زياتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمينه ومونده.

ای تيديوم د باختر لومړنی واکمن و چې يوناني هنر يې د هند لوېې وچې ته ورساوه. د يو شمېر مؤرخينو په باور د هغو خروشتی ډبرليکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګندېږي چې يوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغيزه د هند پر سيمو کړې ده.

تر ای تيديوم وروسته د هغه زوی ديميتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر ميلاد واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سيمې لا پراخه کړې. تاکسيلا کاتيا وار او د موريا پته سيمې يې د هند له واکمنانو څخه ونيولې. ديميتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سيمو کې د نويو ښارونو د جوړولو کارونه پيل کړل چې په اراکوزيا کې کلات، په سند او هند کې سيالکوټ او پتياله يې خورا مهمې بيلګې دي.

د ديميتروس د مسکوکاتو يوه بيلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختری یونان د کورنۍ وروستی واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېډ نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښېښود.

ایو کراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایو کراتید د واکمنۍ پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بیلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترڅ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولیږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلو کلس د واک پر ګدۍ کښیناست. نوموړې چې د یونان – باختري دورې وروستی ځواکمن پاچا پیژندل کیږي، د خپلې واکمنۍ سیمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاد د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري د پېر یو شمېر سیمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري پېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښيي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پیر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟ په اړه یې لنډ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پیر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان - باختري مدنيت ځانګړتياوې

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې د يونانو باختري مدنيت له ځانګړتياوو او ارزښت سره اشنايي پيداکوئ.

افغانستان د زيات شمېر مؤرخينو او څېړونکو له نظره خورا ستراتژيک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګليسي نامتو مؤرخ تاينبي افغانستان د لرغونو مدنيتونو د يوځای کېدلو د ټاټوبي په نامه ياد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوريز يوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لاري نوم ورکړی دی. علامه حبيبي افغانستان په سيمه کې د لرغونو مدنيتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تيب نور القاب او عناوين هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه ياد شوي دي. د هغو لرغونو مدنيتونو له شمېره يو هم د يونان باختري مدنيت دی چې په افغانستان او سيمه کې د يوه نامتو تاريخي مدنيت په توګه پېژندل شوی دی.

يو نان باختري مدنيت د دوو مدنيتونو ټولګه ده. دا دوه مدنيتونه چې يو يې د يونانيانو په وسيله له هغوی سره يو ځای افغانستان او سيمې ته را رسېدلی مدنيت او بل يې په باختر کې دځايي اوسيدونکو مدنيت و چې د لرغونو اريايي مدنيتونو پر بنسټ يې وده کړې وه. د دې دواړو مدنيتونو يو ځايوالی په سيمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنيت بنسټ کېښېښود چې په تاريخ کې د يونان – باختري مدنيت په نامه پېژندل شوی دی.

يونانيانو په خپل هيواد کې يو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تير کړي وو، چې يو پړاو يې د هيراکلت، افلاطون، بطليموس او نورو فيلسوفانو پړاو و دا پړاو له يوناني امپراتورۍ سره يوځای وغوړېد. د ودانيزو چارو ببلابېلي تجربې يې ازمويلي او کارولي وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پژې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسيدلې و.

يونانيانو له خپلو فتوحاتو سره يوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سيمو ته ليږلې، چې بيلګې يې په ټولو تر لاس لاندې سيمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

يوناني معمارانو د عسکر کوټونو لپاره داسې ځايونه غوره کول چې د دوو يا دريو خواوو به د طبيعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او يا يې د ساتنې شونتياوې درلودې، يوه خوا به يې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول وداني د افغانستان په بيلا بيلو برخو کې ليدل کيږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سيمه، چې د کوکچې او آمو سيند په تقاطع کې ودانه شوې ده يادولای شو. د بګرام لرغونې سيمه يوه بله بيلګه ده چې د شتل او پنجشير سيندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

ده.

پڅې جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڅيو په شتون سره په ورستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پيژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتې بيلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي چې هغه مهال د هيواد په بيلا بيلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پيښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلې بيلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڅيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کيږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا موندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت ځيره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پيژندل کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکو دې په څو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې چې ولې مؤرخين لرغوني افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي ؟ درې بيلګې يې وليکئ.

٢ – د يونانو باختري د معماري دوه اړخيزه اغيزه څه وه و يې ليکئ.

٣ – د پڅې جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کي نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ده.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کیږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ـ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار د تخار په ولایت کې پروت دي چې په ۱۹٤٦ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شوه.

آي خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې (آی) د میاشتې او (خانم) د میرمنې په معنا کارول کیږي. کله ناکله د سیمې اوسیدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښوونکی څوك و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو اثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنی سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسیدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لویدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوي دی، د سکرو (ذ غال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوي دی.

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د یوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د یوه لوی دیوال په وسیله اِحاطه شوی چې اوږدوالی یې ۱۵۰۰ لوړوالی یې لس متره ته رسیده. که له دې سیمې څخه تر لاسه شوې د ودانیو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعیت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بیانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسیدونکو

د ای خانم د دوو سرستونیو انځورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د یو لوی انګړ په څیر څرګندیږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنۍ پلازمینه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والې یې ۱۳۰ متره او سور یې ۱۸۰ متره ته رسیږده، په مستطیل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې یې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان یو ستر تالار، چې اوږدوالی یې ۲۷ متره او سور یې ۱۷ متره ته رسیږلې دی، د دې لویې حویلۍ په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه کورونو او خونو څخه زیات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوې چې د یونان- باختري مدنیت د برم نماینده ګي کوي. د بیلګې په توګه یو زیات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د یوناني ارباب الانواعو څېرې لیدل کیږي او یو شمېر داسې سکې هم لیدل کیږي چې یو ناني حکمرانانو (له سکندر څخه تر ایو کراتید او هیلو کلس پوري) څېرې حک شوې دي. د مسکوکاتو تر څنګ یو شمېر مجسمې، کتیبې، ډول ډول لوښي، د سپورت وسایل، ورزشي ستدیوم او زیات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ یو ډېر لیک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلیر چوتس په نامه یاد شوی دی.

په نوموړي ډېر لیک کې لیکل شوي، چې په ورکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان ویسا؛ په پاخه سن کې رښتینولي او سخاوت؛ په سپین ږیرتوب کې ښه سلا ورکول. بیا نو د مړینې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ایښودونکي او دویمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډبرلیک په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعیت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ ؟ ویې لیکئ.

۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پیدا شوي دي؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳- د کلیر چوتس په ډبرلیک کې څه لیکل شوي دي؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو او سپین ږیرو څخه د تخار ولایت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساکهانو او پارتیانو دواکمنۍ پېر

په دې لوست کې د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د پارتیانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د یونان باختري دورې ورستی ځواکمن امپراتور هیلوکلس و چې د یونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلیده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې ورو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاد پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکهانو په نوم یو ځواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېنیښود. د دې نوي ځواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پیژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څیر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۲ ۷ کاله تر میلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړي لیکنه کې تر میلاد وړاندې ۷ ۸ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بیلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پیژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمنې تر پنځوس کاله پخوا تر میلاد پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لیرې کړي دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په خپلو کې د ساکهانو او پارتیانو په اړه خبرې وکړي، له یو بل څخه دې پوښتنې وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

۱ – د ساکهانو د واک لومړنی ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده ؟ په لنډه توګه یې راوپیژنئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي چې د سهاکو په نامه کلي پېژني او که نه. بیا دې هر یو خپل معلومات په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسیس، مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچې قومونو یو قوم و، چې له امو سیند څخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمنې پای ته ورسوله. د کوشانیانو د واکمنۍ په پیل کې بلخ او درې ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د اسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمنۍ درلوده، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

د کجولا کدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباطک ډبرلیک یو انځور

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سیمه ییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستي واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل ګورت لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

د قوم مشر و. نوموړي په ٤٠ زیږدیز کال د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زیږدیز د لرغوني اریانا پر زیاتو سیمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولاکدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کښیناست. د نوموړي په اړه زیات معلومات نشه لومړنی لاس وند د رباطک ډبرلیک دی چې ویما تکتو یې د کجولاکدفیسیس د زوی او د ویماکدفیسیس پلار لیکلی دی.

تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس تر ۱۲۷ زیږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هیواد حدودو ته یې په سوېل کې دګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسیس له چین هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولیږه. له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټنګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرګند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومیږي، پیدا شو. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یادکړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني پېر په اړه داسي زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بېلګې په توګه پخوا داسي منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بیله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښوده او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سویلي وروستیو بریدونو یا سرحدونو په اړه کره او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبر لیکه تر لاسه شوې دي. د ډبرلیک تر لوستلو وروسته، چې د انګلیسي سیمس ویلم په زیار ولوستل شو، دا څرګنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال وروستی سویلي سرحدي ولایت سري چامپاي و.

د کنشکا د یوې سکې د یو مخ انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته واک ته ورسېد. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېدیځ خوا ته د پارتیانو امپراتورۍ سره یوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلی وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هیوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د وربښمو نامتو لاره په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مـهال نړیوال شهرت موند.

د کنشکا دډبرینې مجسمې انځور

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبې یې بګرام ټاکلی و.

د کوشانیانو مهم پرله پسې امپراتوران

۱- کجولاکدفیسس له ۴۰میلادي کاله تر ۸۰ زیږدیز کال: کجولا کدفیسس د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ٤۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر پرسیمو واکمن و.

۲- ویماتکتو له ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زیږدیز کالونوپورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباطک د ډبرلیک پر بنسټ وپیژندل شو. د رباطک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریز کال د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.

۳ - ویماکدفسیس د ۱۰۵څخه تر ۱۲۷ زیږدیز کلونو پورې: د کوشانیانو امپراتور و چې د هیواد پولې یې د ګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.

٤- کنشکا د ۱۲۷ څخه تر ۱٤۷ زیږدیز کاله پورې: د کوشانیانو د لړۍ ستر امپراتور ګڼل کیږي،چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او یارکند تر سیمو رسېدله.

٥ - هو ویشکا له ۱۴۷ زیږدیز کاله تر ۱۸۳ میلادي کاله واکمن و.

۷ - واسودیوا د ۱۸۳ زیږدیز کاله تر ۲۲۰ زیږدیز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستنی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو باندې یې حاکمیت درلود. تر واسودیوا وروسته محلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنانو مرکزي حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتوري د نړیدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته ځواکمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو ځواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو ځواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوي دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کوشانیانو موسس څوک و ؟ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ ؟.

۳ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني مهال درې نامتو مرکزونه

لومړی: بګرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د دوبنی پلازمېنې (بګرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بګرام سیمه خپله دوبنی پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډاګه کړی چې د بګرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکی، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی وو. په هغه لیکل شویو اثاروکې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بګرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات لري. په دې خاطراتو کې د قفقاز سکندریې تر نامه لاندې لیکنې د همدې بګرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدې کرښې یې له خو قند او یارکند او نیپال څخه پیل کیدې، بیا تر لویدیځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسیدلې، همداشان شمالي سرحدونه یې له سیر دریا، خوارزم او سغد څخه پیل کیدې او په سویل کې د منځنی هند تر پوتالي پوترا، سرې چامپا او هند سمندر پورې رسیدې، په اوړي کې د بګرام او په ژمي کې د پیښور له مرکزه اداره کیدې.

د بګرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، ګیرشمن په باور د بګرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول یې داسي بریښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بګرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانګړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړي دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته اوګډو خصوصیاتو زیاتې بیلګې را څرګندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د ګډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بیلګې په توګه د ګیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له پوځي پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع اسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیمو کې پرتې او ټوله سیمه ترې په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بګرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لېږ پیدا کېدونکي او ځانګړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توګه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بګرام په نامه یو ځانګړي خونه پرانیستل شوه چې د ښېرونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بګرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بګرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بګرام څخه تر لاسه شوي آثار و په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بګرام سپړنې په کوم کال پیل شوې؟ په اړه خپل خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د بګرام د جوړښت خصوصیات څه دي ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.
۳ – په بګرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بګرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د کلتوري پلازمینې (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانیو مؤرخینو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختیځې، سیمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د ګندهارا په نامه یادې کړې دي. یوناني مؤرخ هیرودوت او سترابون د ګندهارا سیمه په خپلو اثارو کې د ګنداریس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سیمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د یونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سیمه د ګنداراتي (Gandarati) او یا د ګندارو (Gandarwa) په نامه یاده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پیښور) سراسواتي (سوات) سیمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا یو ستر فرهنګي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سیمه ده، چې په پخوانیو متونو کې د هیلو په نامه یاده شوې ده. هیلو د لرغونو بودایانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و.په هغو یونلیکونو کې چې له چیني زیارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سیمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهیان لومړنی چیني زایر وو چې په ۴۲۰ زېږدیز کال یې هډه ولیده. له هغه وروسته سوینګ یون په ۵۲۰ میلادي کال هډې ته راغلی او نامتو چیني زایر هیوونتسنګ په ۶۳۰ زېږدیز کال هډه لیدلې او په دې اړه یې زیات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه ګڼل شوې ده، د هغو

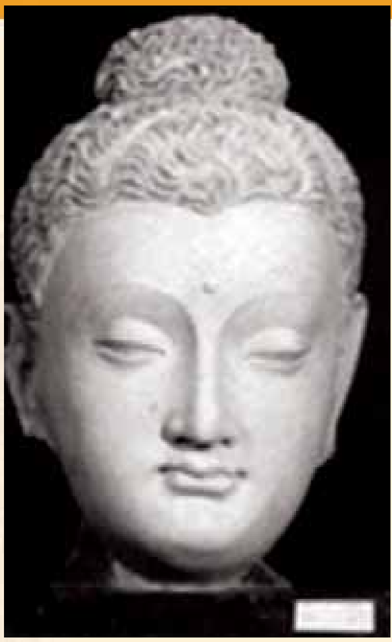

لرغونپوهانو او څېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پايلو باور کوو، چې د هډې په اړه يې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرايطو او اړينو امکاناتو شتون وو، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دويم لامل په بوديزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دريم لامل يې د ګندهارايانو خلاقيت او فکري ظرافت ياد کړې دی، چې په ټوله بودايي نړۍ کې يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارايانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دويمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دريمه ډله دې د بودا مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګيوالو ته ولولي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاريخ په لنډه توګه وليکئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هډې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

دریم: بامیان

په دې لوست کې له گریکو بودیک تمدن او د بامیانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د گریکو بودیک د تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده یې وکړه او بیا نورو گاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودایي کیش نه و منلی، نوموړی مذهب د یوې مړ ژواندي عقیدې په توگه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني یونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختیځو خیالاتو د یو ځایوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانیانو د واکمنی پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرینو په وسیله دا ستونزې لیرې شوې او د یوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د یووالي زمینه رامنځته شوه او په پایله کې د گریکو بودیک په نامه یو ستر تاریخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

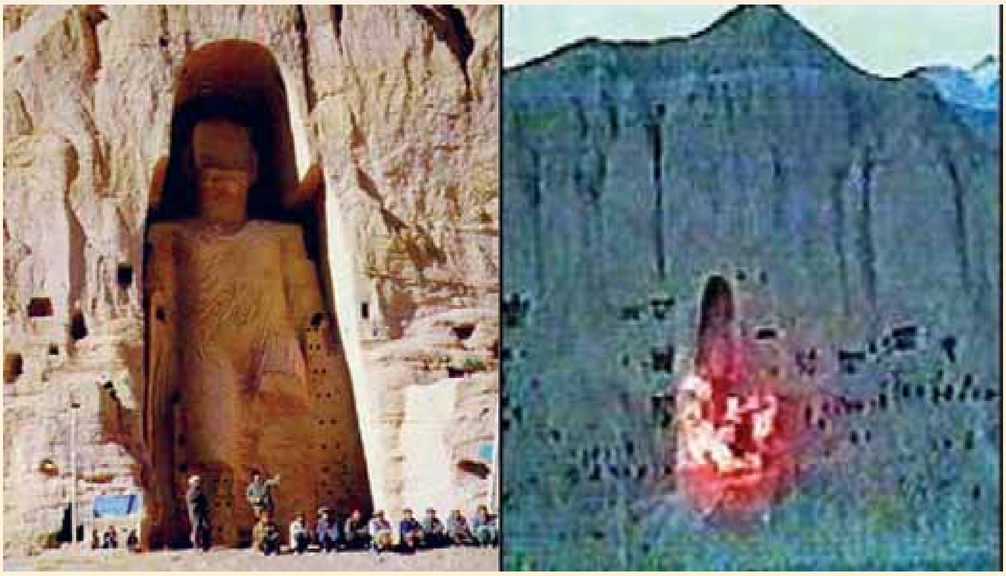

گريکو بوديک تمدن له يوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخيزي اغيزي وښندلې،او له بل پلوه دامدنيت د جاپان، کوريا،او چين پورې، د سريلانکا او هندځخه بيا تر سير دريا او تاجکستان پورېپ ټولې سيمي تر خپلي اغيزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بيلا بيلو سيمو څخه به د عقيدتي مراسمو د پر ځای کولو په نيت زيات شمېر راهبان،زايرين او سيلانيان به په افغانستان کي د ودان شويو بو دايي عبادت ځايونو په ځانگړي ډول د باميان لرغونې ځای ته د ليدو کتو په نيت سفرونه کول.

د باميانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چيني زيارت کونکو له خوا ليکل شوي. فاهيان تر ټولو پخوانی چيني زيارت کونکی دی چې د باميان په اړه ليکنې لري. نوموړی په ٤٠٠ زيږديز کال د باميانو سيمه ليدلې او د سترو مجسمو په اړه يې ارزښتمن معلومات ليکلي دي. نوموړي ليکي: د باميانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وينځل کيږي،زيات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زيارت کوونکي او سوداگران دې سيمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانگړي صومعي جوړي شوي او د ځارويو او بوده گانو لپاره بيل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنګ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کې تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې وړې او لوېې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به یې د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې بریښیده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ میلادي کال) له خوا وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوي دي.
د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هیوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او لیکنې کړي دي، چې د بیلګې په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.
په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغونې سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو اداري اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د بامیان په اړه د چینایي زیارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپایي پوهانو د معلوماتو او دریمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱- چینایي زیارت کوونکو د بامیانو په اړه په خپلو یونلیکونو کې کوم معلومات لیکلي دي؟ ولیکئ.

۲- د بامیانو په اړه د اروپایي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ ویې لیکئ.

۳- د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د بامیانو د ولایت په اړه معلومات راټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیداریان یا کوچني کوشانیان

په دې لوست کې د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنټرول او اداري ځانګړی مرکز او پلازمینه له منځه ولاړه. د سیمو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک وچلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو څنډو کې سیمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړیکې جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکې د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نیمه پېړۍ یې ونیوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بريالي نشو، کله به يې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او کله پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړي او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ریښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لورې زور واخلي. له همدې امله د کېداریانو د واکمنۍ زیات وخت د ساسانیانو سره په جګړو کې تیر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلې قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هندوکش لویدیځ سیمو ته خپل مرکز ولیږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسیمو واکمن شو. د کېدار واکمني د ورو کوشانیانو د پیل مهال ګڼل کیږي چې له ۳۲۵ زیږدیز کال سره سمون لري. د کېداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کېداریانو او ساسا نیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات یرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله (۳۵۰ – ۳۵۸ زیږدیز) دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳٦۷ او ۳٦۸ زیږدیز کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماتې ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زیږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کېښیناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پیرو وروسته د ورهران یا بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې نیولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یوړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک وو؟

۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو ؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلیانو امپراتوري

په دې لوست کې د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کېږئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځنۍ اسیا څخه د سویل په لور را خوځېدلي او لومړنۍ اداره یې ۳۶۰ زیږدیز کال په تخارکې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونیولې او ساسانیانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودایي ودانۍ ړنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پرېښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زیاتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمنې د هندوکش سویلي لورې ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ۴۲۷ زیږدیز کال پیښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب برید وکړ او یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخ کړل. په ۴۳۸ زیږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدګرد بیا پر یفتلي خاوري برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پاینښت لپاره ارشو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاره او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالیو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پیروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آریانا یووالی بیا تامین کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه

او له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. ان تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لیرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو.

قباد له یفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوه. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پیړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ زیږدیز کال پورې یې هغه تر ٤٠ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړی دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ٥٠٢ زیږدیز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلي واکمنۍ د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمیر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ٥٤٢ زیږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بیرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کیدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو ، د تگين شاهانو نومونه د يادېدلو وړ دي چې د هيواد پر بيلا بيلو سيمو واکمن شول. د دې دورې ځانګړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر ورستيو کلونو پورې دوام مومي،چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يفتلي واكمنانو د مسكوكاتو يو انځور

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د يفتلي واکمنانو په اړه د انګليسي مؤرخ اولف کارو نظريه بيان کړي او دويمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته و وايي.

پوښتنې

۱ – يفتليان له کومه راغلل؟ خپل معلومات وليکئ.

۲ – د يفتلي واکمن اخشنور په اړه يې څه معلومات لرئ؟

۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

د بلخ د نهه گنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بلل کیږي

په دې لوست کې
له اسلام څخه دمخه د
افغانستان له سیاسي،
ټولنیزې او کلتوري
وضعې سره پېژندګلوی
پیداکوئ

د شپږمې میلادي پېړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځايي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کېده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه:

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د ځرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلې اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پېړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هیواد په بیلابیلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیايي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کیږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه وه چې له کابل شاهانو سره یې ښې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله.

همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمنی درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوي مرکزي حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه:

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بودايي ايين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس بری پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه، چې نوي به منځته راتلل او يا به يکې کوم نوښت رامنځته کېدو، د نوموړي سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوي بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بيلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږديز کې ماته وخوړه او ورپسې يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوری راغی. په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنګونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګنديدا لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ګروپونو وويشل شي. لومړی ګروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم ګروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين ږيرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنګونو په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

د ښېرکي موخې

هيله کيږي چې د دې ښېرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بين النهرين، مصر، فارس، هند، چين، يونان، روم او امريکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د ياد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بيان کړای شي.
- له تاريخي نقشو څخه د ګټې اخيستنې ورتيا به پيدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به ليوالتيا پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتم لوست د تمدن د رامنځته کیدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کیدو د څرنګوالي په اړه د پوهانو د نظریاتو او د مدنیتونو د ځانګړتیاوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربی کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کیدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخینو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظریات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بیرته د همدې بدوي کلتورونو تر بریدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دایروي شکل پایښت مومي. انګلیسي مؤرخ ارنولد تاینبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظریه د تمدن د رامنځته کیدو لامل ګڼي. د تاینبي په باور یو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنیت بدلې شوې دي.

د تمدن د پایښت په اړه یوشمېر مؤرخین په دې باور دي چې هغه یوه واحده منشا لري او له یوې لرغونې حوزې څخه پیل شوی دی.

ګوردن چایلد یو د هغو مؤرخینو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنیتونه له یوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بین النهرین او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي یې رابرسیره کړل. په پایله کې یې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپیل شوې وبلله. د مؤرخینو دویمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا یوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له یوه تمدن څخه پراختیا نه ده موندلې، بلکې د هرې سیمې د چاپیریال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده یې کړې ده.

د لومړنیو مدنیتونو ځانګړنې:

ښاري اوښتون (انقلاب): له میلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بریالي شول. ښارونه د دینی، فرهنګي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشریت په تاریخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سیاسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پیل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووایي. د سیاسي قدرت د ساتلو او د نورو

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لوړ پوړو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړې ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره د ارباب الانواعوه کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینبي نظر ولیکئ.

د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بېلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن

په دې لوست کې د بين النهرين تمدن له لرغونتوب، لرغونو سيمو او سياسي وضعې سره آشناکيږئ.

هغه سيمه، چې د دوو سيندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نامه يادېږي. په دغه سيمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخين يې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات شېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح عليه السلام توپان په همدې سيمه کې پېښ شوی دی. د بين النهرين تر ټولو لرغونی ځای د(تل حسونا)په نامه يادېږي، چې په پنځه زره مخزېږد کې يې يو لوی کلی درلود چې وګړي يې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بين النهرين ته ولېږدېدل او هلته يې د يو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومريانو)د تمدن په نامه يادېږي.

د سومريانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کيش، لاګاشس، لارسا او وينپور يې د يادونې وړ دي. دغه ښارونه هر يو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه يا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځايونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بين النهرين سياسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران يې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمنې يې نه درلوده. د سومر له پخوانيو واکمنانو څخه يو هم (ايتن)و چې پر ټولو سومري دولتونو يې ولکه درلوده.

له ۲۴۰۰ کاله د ميلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن(ګيل ګميش)له منځه يوړ او واک يې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړي واکمن سارګون و چې د فارس له خليج څخه د بين النهرين تر شمال پورې يې خپل قلمرو ته پراختيا ورکړه. له همدې امله د بين النهرين په سياسي تاريخ کې ډېر شهرت لري او د بين النهرين لومړی ستروآک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړيو واکمنۍ وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال ختیځ د یو قوم (ګوتي)له لوري له منځه ولاړه. ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره یو موټی او د اور واکمنۍ یې رامنځته کړه.دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په وړاندې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د میلاد څخه وړاندې کې یې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې اموري (بابل) لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ ایښودل شوی و، د دغه هېواد ډېری برخې سره یو موټی کړې او د بابلیانو په نامه ستراواکي یې رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغونې ستراواکۍ پیر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ څپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه، د ستراواکۍ بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحمورابي د قانون یوه برخه

که څوک یو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات یې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د یو بل چا غلام وواژه، په بدل کې یې باید غلام ورکړي.

که یو آزاد تن یو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جریمه ورکړي او که چېرې یې بابلي ووهه باید شپېته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړینې سره په بین النهرین کې بلواوې پیل شوې. په پایله کې یې بابلیان له منځه ولاړل او اشوریان واک ته ورسېدل. اشوریان یو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې یې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له میلاده ۱۹۰۰ کاله وړاندې یې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوریانو ډېرې برياوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته یې د مدیترانې تر مورګو پورې پراختیا ورکړه. څه مهال وروسته یې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوریانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلامیانو سیاسي څواک ته یې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نینوا ښار و چې په یاده اداره کې یې ډېره پراختیا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له یوې پېړۍ زیات یې په بین النهرین واکمني وکړه، کلدانیان وو. کلدانیان د نویو بابلیانو په نامه هم یادېږي، څکه خپله پلازمېنه یې له نینوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستي واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه يادېږي او د رامنځته کېدو لامل يې څه و؟

۲-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهيږئ، خپل معلومات وليکئ.

۳-د اور د واکمنی په اړه خپل معلومات وليکئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د بين النهرين د خلکو له ديني عقايدو، ټولنيزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنايي پيداکوئ.

دين: د بين النهرين اوسېدونکو په ډېرو خدايانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځينو خدايانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت يې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډيو په سر څو پوړيزه عبادت ځايونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ايښودل شوې وې.

د بين النهرين اوسېدونکو د خپلو خدايانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني يې کوله او په ګډه يې مذهبي سرودونه ويل. هغوی له مړينې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله يې له مړو سره په قبرونو کې وسايل ايښودل.

د تاريخي روايتونو او ديني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهيم (ع) وليږه چې خلک د باطلو خدايانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته يې راوبولي. د حضرت ابراهيم(ع) توحيدی دعوت د دغه مهال د پاچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بين النهرين له پولو تير او فلسطين او جزيرة العرب ته ورسيد.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچينو شتون د بين النهرين د کرنې د پراختيا او ودې بنسټيز لامل و چې له امله يې د اوبه خور منظم سيستم رامنځته شو او د ټولنيز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بين النهرين مهم کرنيز پيداوار و.

ليک: له بين النهرين څخه ډېرې خټينې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ يې په بېلابېلو بڼو ليکنې ښکاري. د مؤرخينو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب يې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسيږي، په واقعيت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ويلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بين النهرين کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدايانو د عبادت، د حقوقي مسايلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په ميخي ليک ليکل شوي. په دې توګه ويلای شو چې په بين النهرين کې لومړنی رامنځته شوی ليک ميخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بين النهرين کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل يې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مريخ، مشتري او زحل نوميږي، پيژندل. د دجلې او فرات د سيندونو څپو د بين النهرين وګړي هڅول چې د اوبه خور سيستم د تنظيم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او رياضيکي فعاليتونه منځته راغلل چې وروسته د جمعې، منفي، ضرب او تقسيم عمليې هم رامنځته شوې. د بين النهرين وګړو کال په دولسو سپوږميزو مياشتو او هره مياشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمين ښار

بابل د بين النهرين له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخينو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهيسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنيو ښارونو څخه شمېرل کيده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختیا ومونده.
په ٦٨٩ مخزېږدکې د اسوریانو د یرغل په پایله کې د بابل ښار ویجاړ شو. د کلدانیا په واکمنۍ کې بابل یوځل بیا پلازمینه شو. د دغې لړۍ یو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترڅ کې یې بابل د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پورې ته ورسېد. په ٥٣٩ مخزېږدکې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.
د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ٥٢٠ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لوړو او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ٢٥٠ برجونه او ١٠٠ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دیوالونه یې ٩٠ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تیریده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.
د ښار سترې ودانۍ له ډبرو جوړې وې. د دغو ډبرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ٢٠٠ متره لوړوالی یې درلود او د نورې له ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کیده. د دغې ودانۍ باندینی لورې د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوی و.
بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ٨٥ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نږدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او دریمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ووایاست؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن

په دې لوست کې په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتیایي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سیاسي وضعې سره آشنایي پیداکوئ.

د مصر هیواد په افریقاکې پروت دی. د مؤرخینو په آند په مصرکې د بشري مدنیت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نیل سیند و چې په خپلو شیرازو غاړو مورګو کې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه یې کلتور ته پراختیاورکړه او د بشر د ډېرو فعالیتونو بنسټ یې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاریخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځینې ځایي واکمني یوموټې شوې او دوه واکمنۍ یې یوه په سویل اوبله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه لیکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختیاووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سویلي او شمالي واکمنیو د یوځای کېدو په ترځ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ایښودونکی لومړی مینز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ایښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخین د مصرلرغوني تاریخ د مینز له مهاله د هخامنشیانو تر ورتګ پورې په درې دورو ویشي.

۱- لرغوني واکمنی:

لرغوني واکمنی واک ته د مینز له رسېدو سره پیلېږي. په دغه واکمنۍ کې شپږ کورنۍ یو

بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دیني) و. پاچا هم سیاسي او هم دیني مشر و ځکه د هغه ځواک د خدای ځواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډې واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک څښتنان و چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمني د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني ځواکونه يې له خپلې سیمې څخه وایستل. د دغې بریا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و.

د فرعون انځور

۳- د امپراتورۍ دوره: (۱۵۸۰ تر ۱۰۹۰ میلاد څخه وړاندې)

دغه دوره د هکسوسانو له ایستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پیلېږي اهموز د مخکنیو دورو په پرتله یو پیاوړی نظام رامنځته کړ. فلسطین يې ونیو او تر سوریې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بریالي بریدونه د دریم توتمس پرمهال پيښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سیمه يې د مصریه قلمرو کې ورګډه کړه.

د امپراتور له مړيني وروسته يوځل بیا ګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونیان يې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پیل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې يې نیول شوې سیمې له لاسه ووتې او واکمني يې د ځوړتیا په لور روانه شوه.

په ۶۷۰ مخزېږد کې مصر د اسوریانو له لوري ونیول شو او تر ۶۶۲ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بیا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختیا ومونده، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونیول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بیا راژوندی نشو.

په ټولیزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دویم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی علیه السلام راڅرګند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳-حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پنځه ویشتم لوست

د مصر تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغیز کړی و.

د لرغوني واکمنی سیستم تیوکراسي (دینی) و. په منځنی واکمنی او ان د امپراتورۍ په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغوني واکمنی کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه أمون رې (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. په منځنی واکمنی او د امپراتورۍ په پیرکې دین خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی ښنلیک اخیسته او د مړي ترخنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نومړي شخص د ښنلو غوښتنه کېده. د غو دینی خرافاتو چې د روحانیونو له

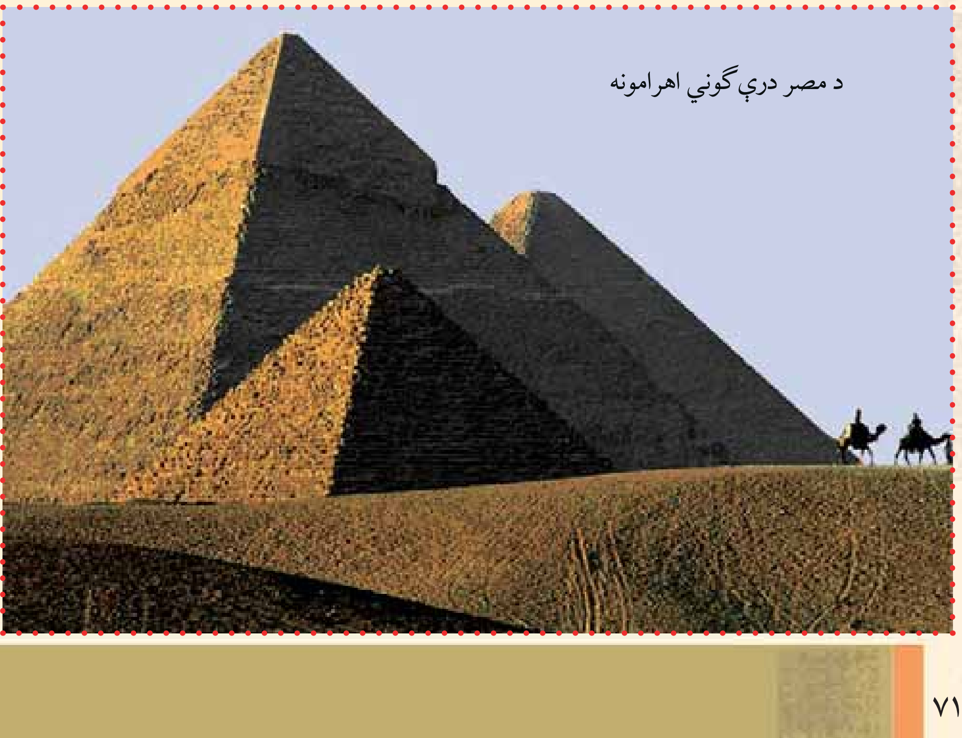

د مصر درې ګوني اهرامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا پلي کېده، پر چاپېریال ناوړه اغیز وکړ چې له امله یې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دڅلورم امنوهوتپ په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای یې نوی دین رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اختاتون تبدیل کړ. وروستیو فرعونانو له دغه مذهب سره لیوالتیا نه درلوده، په تیره توتن خامون چې دینی خرافات یې بیا دود کړل او د اتون دین یې له منځه یوړ.

د لرغوني مصر کلتوري میراثونه تر ډېره اهرامونه، مومیایي جسدونه، عبادتځایونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرلیکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول یې د مذهب په سیوري کې منځته راغلي دي. مصریانو پر ډول ډول خدایانو عقیده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نیل او ځیني حیوانات یې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه یې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځایونو کې ایښودې. دا هم باید په یاد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترڅنګ الله تعالی د توحید لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پیغمران علیهم السلام راستولي دي. موسی علیه السلام او ورور یې، هارون علیه السلام په مصر کې په پیغمبرۍ مبعوث شول. موسی علیه السلام او پیروانو یې د الهی تعلیماتو په رڼا کی د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بیرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره یې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بی عدالتی په وړاندې د موسی علیه السلام پاڅون په پای کی د خلکو په یو خوځښت تبدیل شو چی په پایله کی یې فرعون ډوب شو او د توحید دعوت یوځل بیا لوړ پوړ ته ورسیده.

په پیل کې مصریانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې یې ایښودل، خو وروسته یې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه یې هغوي مومیایي کول او د اړتیا وړ وسایل یې ورسره په قبر کې ایښودل.

ټولنیز حالت:

مصري ټولنه په واقعیت کې له څلورو پوړیو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې یې افرادو او په سر کې یې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپیر ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي توپیرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هیڅ تن ټولنیز موقعیت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له یو ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پیل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې یې بدلون راغی چې په پایله کې د غلامانو ټولګی بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام درلود، تر دې چې د فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د نه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خويندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځيو ترڅنګ خصوصي ښوونځيو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو يکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سيستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختيا موندلې وه او ځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکيت وې چې د ماليې په مقابل کې يې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختيا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پياوړتيا کې يې ترټولو زيات ارزښت ترلاسه کړ.

مصريانو له بهرنيو هيوادونو سره سوداګريزو اړيکو ته پراختيا ورکړې وه چې ښه بېلګه يې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډېرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پياوړتيا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښيښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنايع وې، چې ګڼ شمېر وګړي يې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پيسو په جوړونه کې هم مصر نړيوال شهرت ترلاسه کړی و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنترول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زيات لګښت په کروندګرو د لوړې ماليې لامل وګرځيد چې په دې ډول فرعونان دځمکوڅښتن اوکروندګر يې نوکران شول. سربېره پر دې د زياتو پيسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانيون له ماليې معاف وو او د دولت په پانګه کې يې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنيزې ځمکې يو پر اوومه برخه د روحانيونوحق و او همدارنګه د زرګونو حيواناتو او کابو سل بېړيو څښتنان هم وو.

ادبيات:

مصريان لومړني خلک وو چې انځوريز ليک (هيروغليف) يې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه ليک د عبادتځايونو، مانيو او د فرعونيانو د مقبرو د اړونده مطالبو د ليکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښوده. له هيروغليف پرته د ديموتيک په نامه هم يوليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخيسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسوکې د پاپيروس له کاغذ څخه ګټه اخيستل کېده.

دکليزو رامنځته کېدل هم د يادونې وړدي چې په حقيقت کې د هغه مهال د تاريخ کتابونه و. په دغو کليزوکې مصري منشيانود فرعونيانو برياوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسايل يې ليکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري ميراثونو شهرت ورکړی چې د يادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځايونو، ماڼيو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا اثار د وخت د واکمنيو د لويې او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګونې اهرامونه يې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربېره ګڼ عبادتځايونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې يې د کاهنانو، غلامانو او کار کوونکو ځانګړو ځايونو شتون درلود. په دغه عبادتځايونو کې د سپېڅلو حيواناتو مجسمې ايښودل شوې وې او ستنې يې له ديني ليکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصريانو د مذهب، دويمه ډله دې د اقتصادي سيستم او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصريانو د ديني عقيدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.

۲-د مصريانو د ټولنيز حالت په اړه معلومات وليکئ.

۳-د مصريانو د ادبياتو په اړه معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مصريانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د اريانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه يي په سر کې توضيح شوه، پېژنئ اوس به د فارس تمدن د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اريايان په بلخ کې ميشت شول، د وګړو د ډېرښت له امله د اريانا دننه خپاره او لوېديځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لوېديځ ته کډه شول او د اوسني ايران په شمال او فارس کې ميشت شول هغوی د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د يو مدنيت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سيندونه او شتمنې طبيعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هېواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختيا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سيالک، ګوران، مارلک، جيروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سيمې دي چې وګړو يې د ګاونډيو سيمو له وګړو، لکه د منديګک، موهنجودارو او هړپې له اوسيدونکو سره اړيکې درلودې.

له ميلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ايلامي وګړو په فارس کې د ايلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاريخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ايلامي واکمنۍ سياسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ايلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختيا موندله. د بابليانو او اشوريانو له واک ته رسېدو سره ايلاميان کمزوري شول او په پايله کې په ٦٤٥ ز کال کې د اشور بناپال له لورې فتح شو. اشوري ليکنې د هغو دوو قبايلو يادونه کوي چې د فارس په شمال لوېديځ کې ميشت وو او د ماد او پارسيانو څخه عبارت دي.

د هيرودت په وينا د اتمې مخزېږدې پېړۍ په وروستيو کې د دياکو په نامه يو شخص د ماد قبايل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ يې کېښود.

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودرېده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یوړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپریدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ښارویو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قرباني په مناسبو ځایونو کې ترسره کیدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کیدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې ښخولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندیدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختېنو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورين لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلايي، نقره يي او د زیړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید د تخت یو انځور

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه يې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېیو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او درېیمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د فارس لرغوني سیمې کومې دي؟ نومونه یې واخلئ.

د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

د ماد د واکمنۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوویشتم لوست

د هند تمدن

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنایي پیداکوي.

هند په اسیا کې د تمدن د پیدایښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کیږي. هند هغه پراخه او ښکلې سیمه ده چې په خپله غېږ کې یې ډېر مدنیتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړیوالو ته یې د سوغات په توګه وړاندې کړي دي.

په ١٩٢٤ ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سیمو (هړپه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب یې ٣٠٠٠ مخزېږد ته رسیږي. هړپه او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراویدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کیږي. د هړپه او موهنجودارو تمدن د سند په لویدیځ کې رامنځته شوی. له دغې سیمې څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي چې

له موهنجودارو د ودانیو پاتې شونې

د دغې سیمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ و. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښيي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوو. پوړیز او د پراخه کوڅو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو څاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولېږدېدل او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویسا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحده واکمنی رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنی سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمنی یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمنی بلل کېږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمنی منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يو خداى عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دى او له خداى څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پربنسټ د اريايانو له مهاجرت وروسته په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کيده. لوى او غټ خدايان يې آګني (د اور خداى) او اندرا (د باران خداى) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوى څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپيڅلى باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغى چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره براختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړى و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لورې رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قربانۍ ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولى و.

په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختيا موندلې وه، چې بيلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاته شونو کې تر سترګو کيږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هيواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربيره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې مانۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوى د بودا او هندي خدايانو لپاره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګيو او ډبرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري يې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د اريايانو د ورتګ، دويمه ډله دې د لرغوني هند د دين او درېيمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د هند د لرغونو سيمو په اړه څه پوهېږئ؟

أرياپان هند ته څه مهال وليږديدل او څه ډول طبقاتي سيستم يې رامنځته کړ؟

په لرغوني هند کې د علم د پراختيا په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هنديانو د کلتور په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ويشتم لوست

د چين تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چين له سياسي، ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي اثارو سره اشنايي پيداکوئ.

د چين هيواد د اسيا په ختيځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو مهم مرکز و. د چين تمدن د هوانگهو د سيند په غاړه کې رامنځته شوي چې ښيرازه ځمکې يې درلودې او وگړي يې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چين کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانگ په نامه ياديږي. د خط او کليزې رامنځته کيدل او د چيني لوښو جوړيدل د شانگ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه گڼل کيږي.

دويمه واکمنی چې په چين کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه ياديږي، چې واکمنانو يې له ۱۰۲۸ – ۲۵٦ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستيو کې په چين کې کورنۍ جگړې او اخ وډب رامنځته شوې چې په پايله کې يې د (چه اين) په نامه قبيلو پر چين ولکه ومونده او د لرغوني چين د يوې مشهورې واکمنۍ بنسټ يې کيښود.

د چه اين قبايلو واکمن شي هوانگ تي و چې د چين په تاريخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتگ تي پياوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې ورې واکمنۍ له منځه يوسي. هغه د چين پر پراخه هيواد ولکه وموندہ او خپل ځان يې لومړی ستروآک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چين د تمدن د ودې او نيکمرغۍ دوره پيل شوه. قوانين رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنيو بريدونو د مخنيوي په موخه د يوه ديوال جوړول پيل شول چې دا مهال د چين د ستر ديوال په نامه ياديږي.

د شي هوانگ تي له مړينې وروسته په چين کې گډوډۍ رامنځته شوې چې په پايله کې يې د هان لړۍ واک ته ورسيده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چين ته سفر وکړ او په دغه هيواد کې يې بودايي دين ته پراختيا ورکړه.

فرهنګ او تمدن:

دين: په لرغوني چين کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نيکونو عبادت کاوه. د پخواني چين دوه ستر کيشونه د تاو او کنفيسوس عقايد دي. د دغو دينونو له نظره انسان او طبيعت سره ډېر نږدې دي او يو پر بل اغيز کوي. د تاو دين د ساده ژوند ښيګڼې او ډېر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبليغوي. کانفوسيوس له ټولنې سره د اړيکو پيدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړيکو په درلودلو باندې ټينګار کوي. دغه دين د پخوانيو دودونو، مشرانو، پلرونو، نيکونو او د کورني يووالي په درناوي تاکيد کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دين دغه هيواد ته راغی او ګڼ شمېر پيروان يې وموندل چې د چينايانو په کلتوري ژوند يې ډېر اغيز وکړ.

ادبيات: د چينايانو ليکدود د هيروګليف په څير يو لرغونی ليکدود دی. دغه ليکدود د چه اين په واکمنۍ کې معياري شو او په ټول چين کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کيږي. دغه ليکدود په نورو هيوادونو کې هم خپور شو او د جاپانيانو، کورياييانو او ويتناميانو د ليکدود بنسټ يې کيښود.

په لرغونو پيړيو کې ليک د هډوکو او لرګيو پرمخ کښل کيده. په لومړۍ ميلادي پيړۍ کې په چين کې کاغذ رامنځته شو چې په ليکلو کې يې يو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته يې پوهه ورسوله.

د چين د ليکدود پرمختګ د شتمنو ادبياتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصيدو کتابونه او تاريخي اثار وليکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختيا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر:

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چو په واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هیواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوموملو لپاره یې یوه اله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهېدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ټیکنولوژۍ او فلزکارۍ سره یې ښه اشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي و. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه ځرګنده بیلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د ارام سمندر له غاړو او مورگو څخه پیلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسیږي. دغه دیوال د شي هوانگ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارگر مړ کیده او یا به ناجوړه کیده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دووه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنگ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟

د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنیزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني یو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشنايي پيداکوئ.

د یونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورڅخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ یې پرې کیښود.

د یونان لومړی تمدن د کرت په نامه یادیږي. کرت د لرغوني یونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زیږدیز کې د لرغونپوهانو څیړنو په ډاګه کړه د کریت په جزیره کې یو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بین النهرین له تمدن سره یې سیالي کوله. له دغې سیمې څخه ګڼ شمېر ډېرین او خاورين اثار، د پخلنځي وسایل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب یې له ۲۵۰۰-۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسیږي. په کریت کې مرکزي واکمنی د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمینه یې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اريايي قبایلو د یرغل په پایله کې له منځه ولاړ.

یونانیان: یونانیان له هغو اريايي قبیلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي میشت ځای (اریانه ویجه) څخه د اروپا لور ته ولیږدیدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې یونان ته ننوتل. د اریایانو لومړۍ ډله اکینان وو چې وروسته ایونان او بیا دوریان یونان ته راننوتل. هغوی د یونان اصلي اوسیدونکي د ځان تابع کړل او نه یوازې یونان بلکې د ایجن سمندرګي ټولې سیمې یې ترلاسه کړې.

د ۱٦ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خوا کې د اکینانو له لوري د لومړنی واکمنی بنسټ کیښودل شو او په مې سن کې ستري او ښکلې ماڼۍ ودانې شوې. د اکینانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکینان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسایلو یې ګټه اخیستله. دغه دوره له میلاده لس پېړۍ وړاندې د دوریانو د یرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوریان په لرغوني یونان واکمن شول. دوریانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نامه یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کیسې چې د نړۍ په ادبیاتو کې لوړ مقام لري، د ړوند یوناني شاعر هومر په واسطه ویل شوي دي.

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بیل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د (تبس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ ودېو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۶ - ۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری وموند او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروا کی تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څېر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیدا کوونکی لري. زیوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) ګڼل کیدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کیدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلګه

یونانیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترخنګ یې ځینې وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثار لکه مجسمې، لوښې، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماری او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ اسیا سره د یونانیانو

سوداگریزې اړیکې وې چې له همدې امله د اسیا او افریقا علمي لاسته راوړنو یونان ته لار موندله او علم ته یې لا زیاته وده ورکوله.

د یونان فیلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د یادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فیلسوف و چې په ښار کې به گرځیده او له خلکو سره به یې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو یې افلاطون دی.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دویمه ډله دې د یونان د ښاري دولتونو او دریمه ډله دې د یونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د کرت د جزیرې په اړه معلومات ولیکئ.

د یونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو، په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د یونانیانو د مذهبي عقایدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

د یونان مشهور فیلسوفان څوک وو؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د المپیک د ورزشي سیالیو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي ټولنیزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره اشنايي پیداکوي.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کیږي چې د یونان تمدنونه ورڅخه نورې اروپايي هېوادونو ته تیرېدل.

پخوانیو ایټالویانو له یونان څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخیستل شوی دی. هغه مهال د روم یوشمېر میشت قومونه سره یو موټی شول چې د لاتینیانو په نامه یې شهرت پیدا کړ او څه مهال وروسته یې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې یې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتورې یا سل کسیزه شورا او قبایلي جرګه یې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیدا کړه د نورو سیمو د نیولو هڅې یې پیل کړې چې په ترڅ کې یې د رومیانو او کارتاژیانو ترمنځ جګړه پیل شوه. دغه مهال کارتاژ (ننني تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارتاژ جګړه له یوې پیړې ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بریالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسیا په نیولو سره یې یو پراخه هیواد رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروا کۍ بنسټ یې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ١٤ زیږدیز پورې یې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوې دوره پیل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه یادیږي او تر ٤٧٦ زیږدیز پورې یې دوام وکړ. اکتاو یو پیاوړی

سترواک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کیښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له دریمې زیږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانتوم (قسطنطنیه) ښار یې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) ووېشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پایښت وموند چې پلازمینه یې په ۱۴۵۳ زیږدیز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه سترواکۍ هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

دین: رومیانو هم د یونانیانو په څیر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران ورونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای ګڼل کیده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپریدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغیز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توګه وپېژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړیدو پر مهال، رومي ټولنه له دریو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د ګډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کیدل، خو د وخت په تیریدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د اعتراضاتو او هڅو په پايله کې د لومړۍ درجې امتيازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به يې ځينې وخت اخ وډب رامنځته کيده. په رومي ټولنه کې وګړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېرى وخت په تياترونو او ورزشي سياليو کې تيراوه. د هغوى کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځى او د غلامانو د اوسيدو ځاى يې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانين او اداري اصول نړۍ ته د روميانو ښه سوغاتونه دي. د روم قانون درې څانګې درلودې چې يو يې مدني او کورنى قانون و چې يوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوى و. دويم يې د خلکو قانون و چې د سترواکى په ټولو وګړو عملي کيده او بل هم طبيعي قانون و چې د محاکمو په پرتله يې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانينو د امپراتورۍ له يووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د توليداتو په خپريدو کې ډېره مرسته وکړه.

د اجراییه او مقننه قواوو لرونکي واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره یې د یوناني هنر تر اغیز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې یې لا تراوسه په دغه هیواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او دریمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې یې کوم کارونه ترسره شول؟

رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د روم د قانون په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ديرشم لوست

د امريکا تمدنونه

په دې لوست کې د امريکا د لرغونو تمدنو نو د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امريکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستيو پېړيو ته رسيږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډېر وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امريکاکې له څو زروکالو راهيسې ژوند پيل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه يې وهلي دي.

د امريکا د لومړنيو ميشتو وګړو په اړه بېلابېل نظريات شتون لري خو ددې نظر پلويان ډېر دي چې د دغې سيمې لومړني وګړي مغول و، د سايبريا له لارې الاسکا ته ليږديدلي او ځينې تمدني اثار يې له ځان سره وړي دي. له امريکا څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي، په لرغونو پېړيو کې ځينو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغيز پريښود چې وروسته په سترو واکمنيو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغيز په مرکزي امريکاکې د مايايانو او ازتکانو او سويلي امريکاکې له اينکايانو څخه عبارت دي.

د مايا تمدن:

د مايا تمدن چې تاريخ يې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسيږي، تر نهمې زيږديزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امريکا په ګواتيمالا، مکسيکو، هاندوراس او د يوکاتان په سيمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شونې دګواتيمالا په تيکال، پالينکو او بوناماپاک او د هاندوراس په ګوپان سيمو کې موندل شوي دي. په دغو سيمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړې شوي دي.

مايايانو کليزې، الفبا او انځوريز ليک رامنځته کړي و. له صفر او اعدادو سره يې اشنايي درلوده او په شمېر هم پوهيدل. هغوی د کلونو تيريدل په پام کې نيول او د هرې شل کلنۍ دورې لپاره يې د

یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.

مایایانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر اهرامونه ودان کړي و چې په سر کې یې عبادت ځایونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایایانو له مصریانو سره ډېر ورته والی درلود.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اورښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې راننوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زېږدیزې پېړۍ په شاو خوا کې په مکسیکو کې راښکاره شول. هغوی جګړه ییز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یو والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وو چې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغوی څخه په کار اخیستنې پوهېدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. د ازتکانو مرکز د تینوش تیتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا یو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته رالیږدېدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چیلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وه کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بیلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اینکایانو کلیزه درلوده او په معمارۍ، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې يې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زیړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات يې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زیږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا يې له منځه یوړ او په دوه وکلونو کې يې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی
د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرګندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کوچنيتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقبې لومړی او دویم تړون
- غزوات
- د حدیبیې سوله
- د مکې فتح
- راشدین خلفا
- حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمررضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د راشیدینو خلفاوو دورې ته کتنه
- امویان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعیت
- عباسیان
- د عباسیانو سیاسي، اداري او کلتوري اوضاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي:

- د اسلام د راڅرګندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرګندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم ، راشدینو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحلیل وړتیا پیدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دین، د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم او راشدینو خلفاوو له کړو وړو او د امویانو او عباسیانو د واکمنو له ښو صفاتو سره یې مینه او لېوالتیا پیدا شي.

د اسلام د مبین دین د را ښکاره کېدو پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپووزمې اوضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارک دین د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبین دین له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

وریځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښو لاندې کېده که څه هم د اروپا او افریقا د زیاتو او د لویدیځې اسیا د ځینو برخو خلکو په یهودیت او نصرانیت باور درلود او ځانونه یې د حضرت موسی علیه السلام او حضرت عیسی علیه السلام پیروان بلل خو دوی هم په دغو ادیانو کې ډېر زیات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او اصلي او اساسي لاره یې په ټولیزه توګه پرېښې وه- ظلم او بربریت خپل اوج ته رسیدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو یوازنی وسیله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو وربانديې حکومت کاوه. په هند، چین، د خراسان ختیځو برخو او د اسیا په سویلي سیمو کې بودایي دین دود او د بت لمانځنې بڼه یې خپله کړې وه. د مکې وګړو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکیل وو.

جزیره العرب چې په څو برخو لکه یمن، نجد او حجاز ویشل شوی و- په یمن کې یې حبشیانو او د هغو پلویانو حکومت کاوه او خلک یې د یهودیت، نصرانیت او بت نمانځنې لارویان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د یهودیانو اونصرانیانو لړکیو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزیره العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

وه. د عربستان د خلکو کاروبار سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هیواد زورور په ناورو کارونو او فساد کې ډوب وو. بیوزلانو په ډیره خوارۍ او غریبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تیرولې. د عربستان په ظلم او تیری خپل لوړې کچې ته رسیدلی و. همدارنګه یوشمیروګرو د لوړې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون یې ځانونو ته ننګ او شرم ګانه. دوی د ښځو شخصیت ته هیڅ درناوی نه درلود او هغوی یې د عادي توکو په څیر اخیستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوی ښتن حضرت محمد مصطفیﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کیدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخیزې مرستې په برکت یې د ناپوهۍ تیارې د نړۍ له مخې لیرې او پر ځای یې د اسلام د مبارک دین رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزیره العرب د وګړو د ادیانو او دویمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل أستازي په وسیله نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- اعرابو د نجونو او میرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

۲- ولې الله جل جلاله حضرت محمدﷺ په پیغمبرۍ مبعوث کړ؟

۳- اعرابو تر اسلام وړاندې په کومو ادیانواو شیانو عقیده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اعرابو د معتقداتو او ادیانو په اړه د خپل کلي او سیمې له عالمانو او پوهو شخصیتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری دیرشم لوست

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنیوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنیتوب د ژوند، په پیغمبرۍ د مبعوثیدو د څرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زیږدیز کال د اپریل د میاشتې په شلمه چې د عام الفیل د ربیع الاول له دولسمې نیټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشریف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبداله څو میاشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنیا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کریم ﷺ له زیږیدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبیله کې د بي بي حلیمې سعدې تر روزنې لاندی و. کله چې شپږ کلن شو مور یې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته یې پالنه نیکه عبدالمطلب واخیسته کله چې اته کلن شو نو نیکه یې عبدالمطلب هم له دې نړۍ سترګې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندی یې ډېره مهرباني او ځانګړې لورینه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې یوه مسیحي دیني عالم بحیرا د حضرت محمد(ص) له علایمو ومونده چې دی د أخر زمان نبی او رسول دی، نو ځکه یې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې یې ډېره هڅه وکړې.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په دیوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو څرنګوالی یې روښانه دلیل دی. الله جل جلاله د خپل پیغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبایل له وینې تویونې څخه چې هره شیبه یې انتظار کیده وساتل.

په ځوانی کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نیکو اخلاقو، رښتینولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خدیجې رضي الله عنها چې د قریشو یوه شتمنه میرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کریم ﷺ څخه یې وغوښتل شام ته دهغی د سواګریز کارون مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان یې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بیرته مکې ته راستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې قافله مکې ته راورسیده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضي الله عنها ته د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبی کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهی پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې ترټولوښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولوبرخو کی روښانه دی. د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پیښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب، ځوانی، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توگه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبری مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتگ په زړه پورې کړی و.

پیغمبر هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک یې فکر کاوه. د وحې تر راتگ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویلې لوستی یې نشم.

د حراء غار

پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې پخپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله ورتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویلې:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردگار په نامه چې انسان یې له دکلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم په واسطه يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهيدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علي (کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېريدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلك په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ دحضرت ارقم(رض) کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلك يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېريدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پيښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نوميده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتې يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته وليږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېری له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبری رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نږدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ په پاك روح باندې دومره اغيزه وكړ چې دغه كال يې د عام الحزن په نوم ونوماوه بيا هم دغې درد ناكو پېښو ونشوكړای چې د دعوت د رسالت د فريضې په سرته رسولو كې يو كوچنی ځنډ رامنځته كړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلكو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره كولو لپاره طايف ته چې مكې ته يو نږدې ښارو سفر وكړ او د خلكو مشران يې اسلام ته دعوت كړل، هغوی نه يوازې پيغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلكې خپلو زامنو ته يې دنده وركړه، چې د حضرت محمد ﷺ په ځورونې پيل وكړي او له ښار څخه يې وباسي.

په ټولګي کې فعاليت

زده كوونكي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دويمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې كړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات وركړئ.

۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وكړ؟

۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طايف د خلكو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده كوونكي دې د خپلې سيمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وكړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدينې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پيغمبر د مکې له خلکو څخه مايوسه شو، طايف ته لاړ او د بني ثقيفه قبيله يې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان حضرت محمد(ص) يې په ډبرو وويشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بيلابيل قبايل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په يوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو يثربي خذرجيانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه يو ځای کې ليده کاته وکړل او اسلام ته يې راوبلل او د قرأنکريم څو اياتو نه يې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه يې وکړه چې يو کال وروسته به بيا په همدې ځای کې سرهويني. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو يثربيانو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په يو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسيدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هيڅوک او يا شی له خدای جل جلاله سره نه شريکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وايو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسليکولو وروسته حضرت مصعب بن عميرؓ ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدينې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعليم چارې مخ ته يوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پايله کې ګڼ شمېر يثربيان د اسلام په دين مشرف شول.

د عقبې دويم تړون

د بعثت په ديارلسم کال ۷۳ تنو نارينه وو له دوه ښځو سره د دريم ځل لپاره په عقبه کې له مسلمانانو سره وليدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بيره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دويم تړون په نامه ونومول شو. د دغه تړون په لړ کې لاندې پريکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پيغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وايو. مالي لګښتونه يې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې ته تشريف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه يې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې يوازې او يوازې جنت غواړو. دغه بيعت په حقيقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د يثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقيب يې د يثرب لور ته مسلمانانو هجرت پيل شو. او حضرت محمد ﷺ يو مياشت وروسته له مکې څخه د يثرب لور ته هجرت وکړ. د هجرت د پيل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکينو له لوری کلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ويده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت محمد ﷺ حضرت

ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې یې دغلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثریب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثریب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بیا یې یثریب ته وخوځید. حضرت نبي کریم ﷺ د بنی سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړ کې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښوونه د الله تعالی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سنت ویولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د خدای د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستې چې د اسلامي امت په نامه یادېږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځید. او د یوې ۵۲ ماده ییز منشور په لړ کې عملاً د یو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثریب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمدﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چیرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمدﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځهٔ دیرشم لوست

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پایلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت بنسټ ټینګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر(ص) پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه يادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویروونکي

د ستاسو د لر زیاتو معلومات لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې له ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.

٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.

٣- د ګناه، تېرې او یرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.

٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ څخه ډډه.

٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.

٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځه وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.

٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېرې مخه ونیسي داکار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېری پرې کېږی، هم عملي کېږي.

٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.

٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ ټولنه رامنځته کېږي، نه د ګناه او یرغل پر بنسټ.

١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلی کېږي.

حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسیلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونیسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوې هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تیارۍ نیولې او په غزاګانو یې پیل وکړ چې له مهمو څخه یې په لاندې ډول یادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دویم کال د روژې د میاشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل یې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قریشو سوداګریز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راون و، تر لاسه کړي. پیغمبر ﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفیان قریشو ته پیغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قریش چې شپږ سوو تنو یې زرې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سورویې هم زرې لباس درلود او اویا اوښانو سره جګړې ته تیار شول. سیرت لیکونکي په یوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کنیزانو او ساز یانو چې دریایي وهلې هم ملګرتیا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسیده چې زیاتره یې انصار وو دغه لښکر سره دوه یا درې اسونو او اویا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکرې له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د تا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دی. د ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبر(ص) کې بې کچه خوښې رامنځته کړه او ویې ویل: د الهی برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېرې وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګی ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اویا تنه ووژل شول. اویا تنه نور اسیران شول. پیغمبر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیک په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دریم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو اسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمد ص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي ویشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانې حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه ته او د پلیو قوماندانې حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمیر ﷛ یې بیرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پایله کې یې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته یې مخه کړه. مسلمانان د غنیمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای

د احد غر

شویو ځخه هم زیاتره راغلل چې له دغو غنایمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي ولید، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګیالیو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبیر ﷛ او څو تنه نور یې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې یې پر مسلمانانو چې پر غنیمتونو بوخت وو یرغل وکړ. او مشرکین په دې بریالی شو چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ویشتل کیدې چې له امله یې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ یې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه ﷛ په شمول اویا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شیمر ۷۰۰ تنه وو.

د بنی نضیر غزوه

بنی نضیر یوه یهودي قبیله وه چې مدینې ته نژدې اوسیدل او د خزرج له قبیلې سره یې تړون درلود. له مسلمانانو سره یې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خیانت او شرارت د یهودیانو له برخلیک سره یو ځای دی او د دوی په زړونو کې ریښې لري، هغوی یې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغامبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. د پیغمبر ﷺ د یو کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوی، پیغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کارته ځي. د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بنی نضیر ته ولیږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدینه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغیدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بنی نضیر د پیغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سیمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اورېدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل او خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سیمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سیمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بنی نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پایله کې یې نبی نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سیمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بنی نضیر یهود چې له ترون څخه د سر غړونې له امله له مدینې څخه ایستل شوی و او په خیبر کې ځای په ځای شوی وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې وړتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولیږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورې د ۱۲ زره زراع (گزو) په اوږدوالی د خندق په کیندلو پیل وکړ. پخپله حضرت محمد ﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسیدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډ گرځېدل، خو د بنی قریظه یهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بنی قریضه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسی. دغه کار د مسلمانانو د پریشانۍ لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانیدو خبرنه و. هغه له پیغمبر ﷺ څخه اجازه واخیسته چې له روانې جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصحیت په ډول ورته وویل څو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدې. وروسته د مکې مشرکین او بنی غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بنی قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوی.

حضرت محمد ﷺ سره یې لیده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لنډه دا چې بنی قریظې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قريشو څخه يې ځو تنه د يرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعيم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قريظه له لورې د يرغملو غوښتنې، د قريشو او غطفانيانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکين ناهيلې کړل.

په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر يو شديد طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پيل شو. دغه طوفان دومره شديد و چې د مشرکينو او کافرانو، ديګونه، خيمې او ټول شيان يې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفيان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول بری د مسلمانانو په برخه شو.

د بني قريظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقيب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د يهوديانو خيانت او له قريشو او نورو سره د هغو پيوستون وليده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاينې قبيلې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاينه قبيله له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره مدينه منوره کې اوسيده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که څېرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسيدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخ کېدل. هماغه و پيغمبر صلی الله علیه وسلم هوډ وکړ چې دغه خاينان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدينه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرايط پيدانشي چې هغوی په مسلمانانو يرغل وکړي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسيزه لښکر سره د بني قريظه په لور حرکت وکړ او پنځه ويشت ورځې يې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پايله کې يهوديان تسليم شول. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قريظه په اړه خپله پريکړه صادر کړه.

پيغمبر صلی الله علیه وسلم د سعد بن معاذ پريکړې ته عملی بڼه ورکړه او د يهوديانو د سيسې يې، چې موخه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نظیر د غزواتو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزواتو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نظیر او بني قریظه د غزواتو د پایلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیبیې سوله- بیعت الرضوان

په دې لوست کې د حدیبیې د سولې او د هغې د موادو او هم د خیبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قریشو د مسلمانانو لاره نیولې وه او پرې یې نښودل چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبیلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولیږه هغوی ویوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قریشو له ټاکلي وخت څخه د ډیر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قریشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیبیه کې تر یوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادیږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پریکړې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یو پلاوي په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دی له خپلو اصحابو سره سږ کال بیرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تیکې کې وي.

۳- له قریشو پرته د عربو هره قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (١)

لري.

٤- که چيرې له قريشو څخه مسلمانانو ته چاپناه ورورہ، مسلمانان بايد هغه بيرته ورته وسپاري. خو که چيرې له مسلمانانو څخه د مکې کفارو ته چا پناه ورورہ، حضرت محمد ﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حديبې په مقام کې وشوه، چې په قرآن کريم کې د فتح مبين په نامه ياده شوې. ددغه تړون يوه مهمه گټه دا وه چې مسلمانان د قريشو له لوري په امن کې شول او وخت يې ترلاسه کړ چې خپل پام ټولو عربي قبايلو ته واړوي.

د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ د اصحابو په واسطه د روم قيصر، د ايران شاه، د مصر عزيز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او ديمامه او شام مشرانو ته بلنليکونه ولېږل او هغوی يې د اسلام مبارک دين ته راوبلل. په پايله کې د حبشې، عمان او بحرين پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ايران پاچا (خسرو پرويز) ليک څيرې کړ. ځينو يې چوپتيا اختيار کړه، خو حارث غساني نه يوازې دعوت ونه مانه. بلکې د حضرت رسول اکرم ﷺ استازی شجاع بن وهب يې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غير انساني حرکت د موته د جگړې لامل وگرځيد.

د خیبر غزا

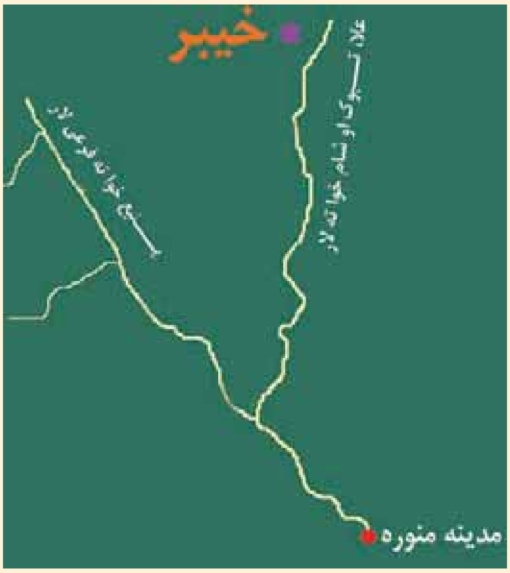

د اووم هجري کال د محرم په میاشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ویې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله یې یو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا یې له لښکر سره ځان رجیع ته ورساوه. کله چې سهار شو یهودیان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خیبر ته ورسېدل. یهودیانو چې مسلمانان ولیدل تېښته یې وکړه او خپلو کلاګانو ته یې پناه یوړه: غطفانیانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ویې لیدل چې د رجیع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خیبر ته د رسیدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پریکړې څخه تېر شول. د خیبر کلاګانې د مسلمانانو، په تیره د حضرت علی بن ابي طالب رضي الله عنه د سرښندنو او هڅو په پایله کې فتح شوې. په پایله کې د خیبر یهودیان تسلیم شول. د خیبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بیرته ستنیدو په بهیر کې د قریشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن ولید او عمروبن عاص پیغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان یې وکړ.

د موتې غزا

غسانیانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی یو ځل بیا د اسلام مبارک دین ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د هغو د ځېلو په موخه درې زره کسیز لښکر د حضرت زید بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته یې وویل که چیرې حضرت زید رضي الله عنه شهید شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهید شو بیادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هیواد، د موته په سیمه کې د اعرابو او رومیانو له ګډ لښکر سره مخ شول، جګړه پیل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان یو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سیف الله یعنی خالد بن ولید رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تیت او پرک لښکر یو ځل بیا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته یې د غره لمن ته پناه یوړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخیست. په پای کې د اسلام لښکر مدینې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حدیبې د سولې او دویمه ډله دې د خیبر دغزا په اړه خپل معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- بیعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حدیبې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دین ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حدیبې د سولې دګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې د مکې د فتحې، د حنين د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې کيږي.

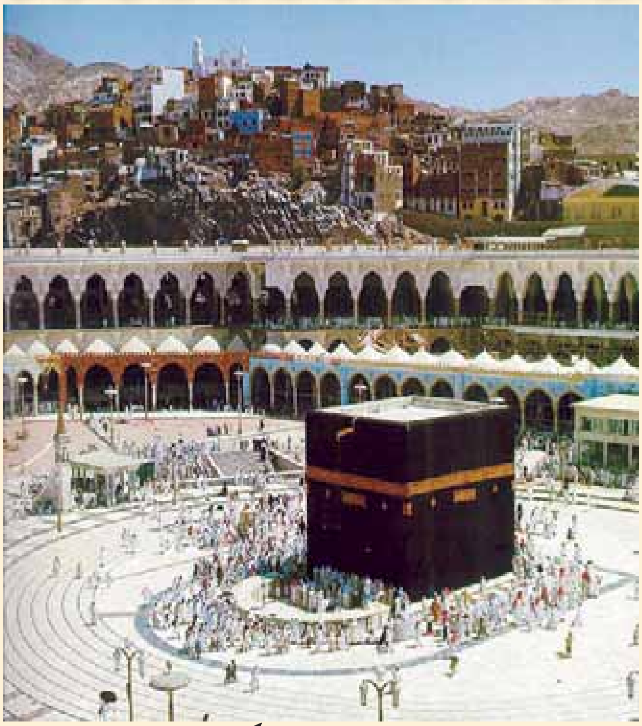
مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال يې له مسلمانانو سره تړلی و او د هغې له مخې يې ښايي د خزاعې له قبيلې سره چې د مسلمانانو سره تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم بايد مکيانو او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قريشو په مرسته د بني خزاعه خو ته وګړي د څينې په سر ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قريشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسيزه لښکر يې چمتو او د مکې په لوري يې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پيښې څخه خبر شول، سخت وارخطا شول او ابوسفيان او د قريشو زياتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسليم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی يې تر خپل حمايت لاندې ونيول. سربېره پردې داسې امتيازات، چې ابوسفيان يې اصلاً فکر هم نه کاوه، هغه او نورو ته ورکړل. له هغې جملې څخه حضرت محمد ﷺ وفرمايل: ((هر څوک چې کعبې شريفې ته او يا د ابوسفيان کورته پناه يوسي او يا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه و نه

شوه. پیغمبرﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپېته بتان له منځه یوړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې اداکړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه ودرېد. قریش منتظر وو چې پیغمبرﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدایﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه گمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېگڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې رسول اللهﷺ)) وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسوته وایم چې ورور مې، یوسف(ع) وړاندې خپلو ورونوته ویلي وو.

نن تاسوته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاستئ وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وریه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږیدلي وي.

وروسته خلك په صفا کې را ټول شول، تر څو چې پیغمبرﷺ ته بیعت وکړي.

رسول اللهﷺ د صفا په غره کې کښیناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمدﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسیده چې د هوازن قبیله د مالك بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جگړې ته چمتو ده.

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جگړې میدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جگړې انگیزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمدﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی. کله چې دا لښکر د حنین تنگي ته ورسید،

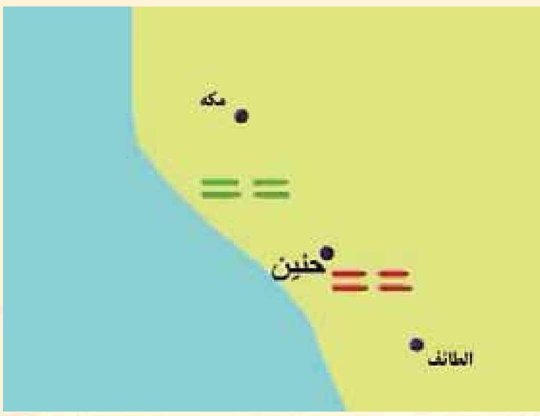

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن په کمین کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو یرغل وکړ. مسلمانان ددې یو ناڅاپي یرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشریف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وویل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اوریدو له امله مسلمانان یو ځل بیا سره را ټول شول او په کفارو یې یرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تیښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه یې ځای پرځای پریښودل، خپله تیښتې ته اړشول او خپلې پښې یې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبیلې مشر طایف ته وتښتید. طایف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پیغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخیست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخیست او پیغمبر ﷺ ته تسلیم شول او ایمان یې راوړ. پیغمبر ﷺ هم هغه ټول غنیمتونه چې د حنین په جګړه کې یې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بیرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پیغمبر ﷺ ته اطلاع ورسیده چې د روم امپراتورۍ څوسوه زره کسیزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په میاشت کې یې ۳۰ زره کسیز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسید، رومیان وویریدل د مقابلې جرات یې په ځان کې ونه لیده او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تیرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بیرته مدینې ته بریالی ستون شو.

حجةالوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نیټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښین د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شمیره یې له سل زره تنو څخه ډیر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه یې په ذوالحلیفه کې تیره کړه. د ورځې یې احرامونه وتړل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی دکور طواف او د صفا او مروا مراسم يې پای ته ورسوله او د مکې په لوره، حجون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ يې منا ته سفر پيل کړ.

شپه يې دغلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخيزه او ارزښتناکه وينا وکړه چې مؤرخين يې ترټولو غوره نړيوال او اسلامی اساسي قانون بولي. ددغې وينا ځينې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

۱- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښايي په دې بريالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

۲- د يو بل د مال خوړل او د وينې تويول پرتاسو حرام دي

۳- د جاهليت د مهال ټولې چارې منع دي

٤- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

۵- هغه څه چې ما تاسوته پريښبي، که پر هغو منګولې ولګوئ هيڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

٦- يوازې او يوازې د يو الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونيسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بيت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شئ.

۷- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وويل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خير مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو اداکړ.

بيايې وفرمايل:

((ای زما پاکه خدايه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ يې په منا کې د يوې وينا په لړکې وفرمايل: ((آيا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وويل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمايل:

((ای لويه خدايه شاهد ووسئ))

او بيا يې زياته کړه: ((حاضر خلك دې دغه خبرې غايبو خلکو ته ورسوي. ((د ذوالحجې په ۱۳ نېټه يې له منا څخه بيت الله ته تشريف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته يې د مدينی لورته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدينې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږې په ناروغۍ اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر يې په ټوټې تړلې و، مسجد ته يې تشريف راوړ. لومړی يې د احد د شهيدانو په حق کې د خير او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه يې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ. د هغو د ښېګڼو يادونه يې وکړه بيايې و فرمايل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه يو بنده وټاکه چې له دنيا او اخرت څخه يو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه وژړل او ويې ويل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په حالت سره خلکو تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکوته څرګند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم يې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبی کريم ﷺ وويل:

نبوی جومات

((اې ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ويې فرمايل:

((د ابوبکر له دروازې پرته ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وې، وتړل شي)) زياته يې کړه: ((زه نه پوهيږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ماکولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خليل په توګه څوک وټاکم. يقيناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بياهم زموږ ترمنځ دوستي او ورورولي ټينګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کيږو.)) همدارنګه يې وويل: ((د خدای لعنت دې پر يهود او نصاراو وي چې د خپلو پيغمبرانو له قبرونو يې عبادت ځايونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددې ترڅنګه يې وويل: ((که څوک مې وهلی وي او يا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې

واخلي او که د چا پوروړی یم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه یو تن وویل: ((زه پرتاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرمﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي یې زیاته شوې وه په مسجد کې حاضرینو ته وویل: ((په مناسب وخت کې دې یهود، نصارا او مشرکین له جزیرة العرب څخه وایستل شي.))

نبی کریمﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو ویې نشوای کولای چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته یې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمدﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمدﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد کړل، اووه دیناره چې په کور کې یې درلودل، خیرات کړل او خپله جنګي وسله یې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم (ص) د هجرت په یوولسم کال د ربیع الاول په دولسمې نیټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړې ډله دې د مکې د فتحې، دویمه ډله دې د حنین د غزا او دریمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل یې څه و؟

۲- د حنین غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمدﷺ په کوم کال، میاشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت محمدﷺ د شخصیت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشدين خلفا

ابوبکر صديق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پيښو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د حضرت ابوبکر صديق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد ﷺ له لورى د صديق او عتيق لقبونه ورکړل شوي و. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترګې پرانيستې. نسب يې په شپږم پشت کې له حضرت محمد ﷺ سره يو ځای کيږي. شغل يې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد ﷺ په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوك د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نبوي مسجد ته راوړل او څه يې چې درلودل هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته انصار په سقيفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اوريدو سره حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيده بن جراح رضي الله عنه هم ملګرى شو. څنګه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د يوې وينا په وړاندې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره د خليفه او د پيغمبر ﷺ د ځای ناستي په توګه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره بيعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په نبوي مسجد کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ويې ويل: «اى خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غوره

نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بدکاري دود شي له بلاوو سره مخ کیږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمیر بد رغو افرادو، لکه مسلیمه کذاب، طلیحه اسدی او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه څوک چې مرتد شوي، کار یوې خوا ته کړي. دغو جګړو له یو کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلیمه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسیدل. مرتدین ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه په مشرۍ اسلامی لښکر شام ته ولیږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کریم ګن شمیر حافظان په شهادت ورسیدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړاندیز حضرت ابو بکر صدیق رضي الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په وخت کې په متفرق ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندی شوی و په یو مصحف کې را غونډ کړی. وروسته له هغه چې د هیواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه یې د څلو زره کسیز لښکر په مشرۍ عراق ته ولیږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سیمې وګړي د اسلام په دین مشرف کړل. په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه ګټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسیز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګیږي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسطین ته، حضرت ابو عبیده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت یزید ابن ابی سفیان رضي الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبیل بن حسنه رضي الله عنه اردن ته ولیږه او حضرت سیف الله خالد بن ولید رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دېرش زره تنو ته رسیده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په دیارلسم کال د یرموک د سیند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاریخي ماتې سره مخ شو او ۱۳۰زره تنه يې په قتل ورسیدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري یوازې درې زره تنه په شهادت ورسیدل او هر قل(هراکلیوس) نهیلي او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په یو وخت يې په دښمن له درېو خواوو یرغل وکړ. دغه تاکتیک دښمن دومره حیران کړ چې خپلې ټولې طرحې يې له یاده ووتې او د زمان له زغملو پرته يې هیڅ کار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت یوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره يې یو شمېر کار پوهان د زید بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کریم راغونډ کړي. دغه کار ددی لامل شو چې مسلمانان د قران کریم په اړه یو موټي پاتې شي.

لومړي خلیفه د خپل خلافت د دوو کالو او درې میاشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاریخ کې ساری نه لري او اسلامي تاریخ پرې ویاړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نمونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې ښاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې يې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارك دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانيدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوك ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی. لومړی خلیفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لورې تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره وړ بل څوك شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه برياوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګې تر وروستیو پولو پورې رسیدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتورۍ له منځه یوړه او د فارس (ایران) خلك یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانو غازیانو شمیر دیرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمیر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسیده. دغه جګړه

په ۱۴ هجرى کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قوماندان رستم نومېده. هغه د تيښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختيايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وايستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بيت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولايت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکيلات، مالي دفترونه او ځينې نورې اداري جوړې شوې. قاضيان وټاکل شول. د خراج نظام په فعاليت پيل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنيانو څخه خراج نه اخيستل کېده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاريخ د مسلمانانو د تاريخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو مياشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د اسانتياوو د تامين له پلوه د اسلام په تاريخ کې يوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دويمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په خپل ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دين مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسيد؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چا له لورى په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د ديني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسيده. له عام الفيل پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهيزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحي کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لوری ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ، علی بن ابی طالب رضي الله عنه ، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه ، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه ، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړی و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه چې په وخت کې راغونډ شوی و د مصحف په ډول وليکل شو او فتحه شويو سيمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کريم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسيد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دويمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خليفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سيمې ونيول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څلویښتم لوست

حضرت علی (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت علی کرم الله وجهه د نسب، شخصیت او د خلافت د مهمو پیښو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد ﷺ د تره زوی او زوم و. لقب یې اسدالله او حیدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنیت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزیږید. لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هیڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ویده شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد ﷺ کور یې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پیغمبر ﷺ چیرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ویده دي. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په تړون کې پخپله حضرت محمد ﷺ هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دویمه ورځ په مدینې منورې کې ورسره خلکو بیعت وکړ او هغه یې د امیرالمومنین په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاویه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټینګار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلینو قصاص باید دفعتاً واخیستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کیدو پورې باید انتظار وایستل شي، چې په پایله کې یې د حضرت علي رضي الله عنه پلویان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلویان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تیار شول. د جګړې له پیښیدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوریو تر منځ سوله ټینګه شي، خو د عبدالله بن سبا، یهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پیل شوه. حضرت طلحه او زبیر رضي الله عنه په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهیدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسیده. حضرت ام المومنین عایشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نیول شوه او له ورور سره یې په ډیر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدینې منورې ته ولیږل شوه.

د صفین جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاویه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفین په سیمه کې پیښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د یو تن پیرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تګ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسید. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړې. د حضرت علی رضی الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضی الله عنه د خلیفه په توګه وټاکل شو. هغه له خبرو او څیړنو وروسته دې پایلې ته ورسید چې باید د ځان او مال او د مسلمانانو د یووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاویه رضی الله عنه سره له دښمنۍ او سیالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاویه رضی الله عنه سره یې اړیکه ټینګه کړه او د هغه په ګټه له خلافت څخه تېر شو. له یوبل سره یې توافق وکړ. چې باید هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توګه خپل خلیفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموی کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علی رضی الله عنه د رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت علی رضی الله عنه د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علی رضی الله عنه د نسب په اړه په څه پوهیږئ؟
۲- د صفین جګړه د چا تر منځ پېښه شوه؟
۳- حضرت علی کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت علی کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سیمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه څلوېښتم لوست

د راشدینو خلفاوو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې د راشدینو خلفاوو د سیاست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پېښو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د راشدینو خلفاوو رضي الله عنهم دوره چې په د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پیل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علی کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسیده، د تاریخي شهکار او د عالم اسلام د ویاړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کریم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته یې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي یې تبلیغ، دود، تحکیم او پلي کوله.

راشدین خلفا هغه کسان وو چې ځانونه یې د خدای ﷻ او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکی ګڼل او هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی یې له هیچا څخه ویره نه درلوده. هغوی له خدای ﷻ او د خلکو د حقونو له ضایع کولو څخه سخت په ویره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه یې نه خوښوله. هر چاکولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره لیدنه وکړي. دارالخلافه یې مسجدونه، فرش یې بوزی او ماڼی یې همدا مسجدونه و. په مړه ګېډه یې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې یې ساتونکی نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه یوه ګړی نه کېنیناستل. د خلکو د یووالی لپاره یې ډېرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لورې ټاکل شوي وو، د خلکو چارې یې د استعداد او تقوی خاوندانو ته یعنی کار یې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه یې کلکه څارنه کوله.

د راشدینو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضایي، مالیاتي، پستي، محاسبه یې، تعلیمي او روزنیز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د راشدینو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونه سره تړلي وو:

۱- په ټولو چارو کې یې له خدای ﷻ څخه ویره کوله او د الله تعالی رضا ته یې پام کاوه.

۲- یووالی، پاک نفسي، ایمانداري او په جهاد کې رښتینې خدمت د هغوی د بریالیتوب لامل

گڼل کیده.

۳- عزت او د دنیا او اخرت بریالیتوب یې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.

۴- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چیرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کیږي.

۵- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د وروری چلن کاوه.

۶- دا یې عقیده وه چې اجل نه بدلیږي، نو ځکه ډاډه جنګیدل.

۷- پر خدایﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.

۸- مشورې او د رازونو ساتنې ته یې ډېر پام کاوه.

۹- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته یې غاړه ایښوده.

۱۰- صبر یې درلوده.

۱۱- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره یې مقاومت کاوه. د راشدینو خلفاوو دا ډول صفات د دې لامل وګرځید چې د اسلام مبارک دین د نړۍ تر لیرو سیمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د راشدینو خلفاوو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د راشدینو خلفاوو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دیني علماوو څخه د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ او په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امويان

۴۱– ۱۳۲هـ ۶۶۱– ۷۵۰م

په دې لوست کې د حضرت معاويهﷺ، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکي حضرت معاويهؓ دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويهؓ او وروستنی يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لويديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسيده.

حضرت معاويهؓ

حضرت معاويه(رض) د ابوسفيانؓ زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زېږېدلی دی پلار يې ابوسفيان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويهؓ د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمدؐ له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمانؓ په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علیؓ په شهادت ورسيد او حضرت امام حسنؓ د خلافت لپاره وټاکل شو د خو مياشتو له تيريدو وروسته له حضرت معاويهؓ سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويهؓ نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستي په توګه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پرېږدي. په دې ترتيب حضرت معاويهؓ د ټول اسلامي هېواد امير شو او حضرت امام حسنؓ له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويهؓ دمشق د خپلې پلازمينې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لويديځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کيدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويهؓ په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږېدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسید. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پیښه شوه چې په لړ کې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسید. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسید، خو واکمنی یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واګې تر لاسه کړې. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واګې به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسید. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یوړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع د افریقې د شمال سیمې چې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجري کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې پخپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۱۰۱-۹۹هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې د راشدینو خلفاوو په پل

پښه کېږدي. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسید. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره گوښه کړل او پر ځای یې پرهیزگاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې درونډ خراج لغوه او هغه یې د خلکو له وړتیا سره سم عیار کړ. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې گټې اخیستنې مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېرې ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو وویشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د جمع کیدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه له دوو کالو او پنځو میاشتو واکمنۍ وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یو غلام له لوري په شهادت ورسید. امویانو نږدې یوه پېړۍ په اسلامی نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي.

۱- معاویه بن ابی سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق
۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق
۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق
۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق
۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق
۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق
۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- هشام بن عبدالملك ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

۹- ولید بن دویم عبدالملك ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- یزید بن ولید بن دریم عبدالملك ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امویانو حکومت کابو له یوې پېړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماتې وخوړه او د مصر لورته د تیښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان و اک ته ورسیدل او اسلامی تاریخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاویه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاویه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسیده؟

۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشده خلیفه په نام نومول کیده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور څلوېښتم لوست

د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت

۴۱- ۱۳۲هـ.ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سياسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسايلو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه يو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنيمت، عشر او خمس تر سرليک لاندې ډېر مالونه له اسيايي او افريقايي نيول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نيول شويو هېوادونو تر منځ سوداګريزې اړيکې ټينګې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عين حال کې يې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امويانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالملک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه په وخت کې ښارې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختيا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امويانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خيريه موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل يې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبياتو علومو او فنونو، هنر او صنايعو پراختيا وموندله چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره يو معيار وګرځېد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسى بن نصير د عسکري ټوليو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسى بن نصير او طارق بن زياد د افريقا په شمال او د اروپا په سويل لوېديځ کې د اسلام لمن تر هسپانيې پورې ورسوله، قطيبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسيا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم يې د چين دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملک په کوچنۍ اسیا کې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد یې د انطاکیې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ؟
۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟
۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟
۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسیانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې کیږي.

په ۹۶ هـ کال کې د ولید بن عبدالملک له مړینې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع یې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علویانو هم له وړاندې څخه له امویانو سره کینه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمني یې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهیم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسیان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بیرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سیار یې چې د نیشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته یې په سل زره کسیز لښکر سره د زاب د سیند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتید. ابومسلم تور بیرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نیل د سیند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسیده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳٦ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خلیفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې یې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لارښوونه او خدمت کې به د راشدینو خلفاوو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وینا د دمشق د ښار په خلکو اغیزه وکړه. له دې وروسته یې د اموي کورنۍ د غړو په وژلو پیل وکړ. او د هغو دویني په تویولو کې یې له شدت څخه کار واخیست چې له دې امله په اسلامي هیواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره چې څلور کاله وه په تیرې، وهلو او د مخالفینو په وژلو سره تیره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳٦– ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړینې وروسته یې ځای ناستي منصور پر تخت کښیناست. هغه یو هوښیار، پوه او زیرک شخص و. د عباسي خلافت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

تنظیم کې هم ډېر بريالی و. د مالياتو پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کې يې ډېر زيار وايست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پيښه رامنځته نشوه. بلکې خلکو په ارامی سره ژوند کاوه. د دغې دورې د يادونې وړ پيښه د عبدالله بن علی پاڅون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کالو واکمنی وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوك تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنيو کارونو څخه يو هم زندانيانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفينو ټول ملکيتونه چې د منصور له لوري نيول شوي و، بيرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رويه درلوده. قاضيانو ته يې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې د يو عادي فرد په څير ودريده او د هغو د پريکړو پلي کول يې د ځان لپاره يو مکلفيت او جدی مسؤوليت گاڼه. هغه د بيت الحرام مسجد ته پراختيا ورکړه او د عمومی لارو، کاروان سرايونو ميلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې يې ډېري هڅې وکړې. په پستي چاروکې يې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدينې، يمن او بغداد تر منځ يې منظم پستي سيستم رامنځته کړ. د زندانيانو د کورنيو لپاره يې له بيت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستيو ورځوکې يې خپل زامن په ترتيب سره هادي د لومړي او هارون د دويم ځای ناستي په توگه وټاکل. له يو ولس کالو خلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادی(۱٦۹– ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړينې وروسته موسی الهادي واک ته ورسيد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي ليرې کړل چې خلك مخامخ ستونزې ورته ووايي. د هغه د خلافت په وخت کې ادريس په مراکش او موريتانيا کې خپلواك دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشید بن مهدی(۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشید د پلار له وصیت سره سم د موسی الهادي له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه یوازې په عباسي کورنی کې، بلکې د اسلام په تاریخ کې یو ستر شخص و. د هغه د هڅو پایله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمینې بدل شو.

هارون الرشید یو مدبر او عالم شخص و. میرمن یې زبیده هم پوهه هوښیاره عالمه او یوه مهربانه ښځه وه. د مکي د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تیاره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طایف څخه مکې ته د نهر د کیندلو کار په بریا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو ویاله تر نن ورځې د زبیدې د نهر په نامه یادیږي. هارون الرشید په خپلې پوهې او کفایت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلي و، په سوله ییزه توګه ارام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسیدلي و. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرایونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت یوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله یې چې یو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا یې په لیدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزیرانو ته یې وویل: ((دا مسلمانان عجیب خلک دي. د اوسپنې په یو قطعې کې یې پیریان بند کړي، چې دغه کوچنی شیان یې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشید لومړنی اسلامی شخصیت و چې د چین او فرانسې هېوادونو سره یې اړیکې ټینګې کړې او دغو هېوادونو ته یې سفیران ولېږل او د هغو سفیران یې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلې د مکې مکرمې او مدینې منورې زیارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس یا ننی مشهد کې وفات شو او هملته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشید (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشید له مړینې وروسته امین خلافت ته ورسیده. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه یې دنده تر سره کوله، د امین خلافت ومانه، خو کله چې امین د فضل بن ربیع په لمسون، مامون له ولیعهدۍ څخه لیرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشرۍ په غاړه درلوده او د امین له لوري علی بن عیسی د لښکر مشرو. د جګړې په ترځ کې امین ووژل شو او لښکر یې ماتي

وخوړه او اسلامی خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشید پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، ریاضیاتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختیا ومونده. له ډېرو بهرنیو ژبو په ځانګړې توګه له لاتیني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سیر د نظام پر مختګ ته د هارون الرشید د دورې په څېر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده څنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو یې حاکمیت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطمیانو د حکومت رامنځته کېدو د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامی خلافت په ختیځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خلیفه مستعصم باالله و چې د چنګیز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکمیت پای ته ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسیانو د رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د هارون الرشید د واکمنۍ په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصیت څه نوم درلود او د چا له لوری و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشید د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاریخي مخینې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ څلویشتم لوست

د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسیانو د سیاست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنګوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تیره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسیانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امویانو د حضرت محمد ﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدی ﷺ شریعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقیبوي. د دغه ډول ادعا یوه بېلګه د ابوالعباس تاریخي وینا ده چې خلافت ته د رسیدو پر مهال یې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړینې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سیاست ته ډېر پام وګرځید. ابو جعفر منصور هغه شخصی و چې د وخت له پوهانو څخه یې د سلاکارانو په توګه کار اخیست. د متفکر او هوښیار یزید بن مسلم مشاوریت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو یوه بیلګه ده. د عباسیانو د نظامي سیاست یوه ځانګړتیا دا وه چې د پیښې له پیښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله یې له کوم تن یا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه یې کوله چې سخته ضربه ورکړي او یا تعرضي برید پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو یې لاس پورې کړ او ژوند ته یې د پای ټکي کېښود.

دویمه ځانګړتیا یې د نړیوالو دیپلوماتیکو اړیکو ټینګول و چې د هغه پر بنسټ د شه نیت دایمي او موقتي سفیران د نړی هیوادونو ته لیږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفیران په خپل حاکمیت کې منل کېدل.

د بیلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشید د پراخه اسلامی هېواد خلیفه و، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ديپلوماتيکې اړيکې ټينګې کړې چې د بيلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فيلسوفان، جغرافيه پوهان، نجوم پوهان، رياضی پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسيقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرين راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هيچا لپاره، مذهبي، ديني او کلتوري محدوديت نه و. عيسويانو، يهوديانو، مجوسيانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقايدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ په بيلابيلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تاليف شوی و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې يې ډېر زيار وايست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفيات وکړل او مورخينو هم د قدر وړ اثار وليکل. ادبياتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هيڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هيريدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کاريدل او د جغرافيې د علم لپاره

د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي و چې په دغو دوو څانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. څکه چې قطب نما د بیړیو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کیدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربیره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامی تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړې ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کیده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل؟

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د دیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library